

***Sorumlu Yazar/ Corresponding Author:**
Ahmet BÜLBÜL,
ahmetbulbul38@hotmail.com

JEL:
N44, F51, F50, H56, N40

Geliş: 04 Mart 2025
Received: March 04, 2025
Kabul: 22 Temmuz 2025
Accepted: July 22, 2025
Yayın: 31 Aralık 2025
Published: December 31, 2025

Atıf / Cited as (APA):
Bülbül, A. (2025),
Doğu Almanya'nın Dış Politikası (1949-1990)
– Egemen Aktör mü Yoksa Sovyetlerin Uydusu
mu?, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi Dergisi, 72, 11-22,
doi: 10.18070/erciyesiibd.1650766

DOĞU ALMANYA'NIN DIŞ POLİTİKASI (1949-1990) – EGEMEN AKTÖR MÜ YOKSA SOVYETLERİN UYDUSU MU? AHMET BÜLBÜL^{1*}

¹ Dr., Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ahmetbulbul38@hotmail.com

ÖZ

Bu makale, 1949–1990 yılları arasında Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin (DDR) dış politikasını "egemen aktör mü yoksa Sovyetlerin uydusu mu?" sorusu etrafında incelemektedir. Makalede, DDR'nin dış politikasının Sovyetler Birliği'nin güçlü yönlendirmesi altında şekillenmesine rağmen, belirli dönemlerde kendi ulusal çıkarları doğrultusunda sınırlı manevra alanları oluşturabildiği tespit edilmiştir. Özellikle Üçüncü Dünya ülkeleriyle geliştirilen ilişkiler, uluslararası tanınma süreci ve kendi çıkarlarını takip etmesi gibi örnekler, DDR'nin dış politikasında özerklik arayışlarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bu çabalar, çoğu zaman Sovyet dış politikasının ideolojik ve stratejik sınırları içerisinde kalmıştır. Çalışma, DDR örneği üzerinden Soğuk Savaş dönemi küçük devletlerinin dış politika yapım süreçlerini ve egemenlik sınırlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Almanya, dış politika, SSCB, SED, Doğu Bloku

EAST GERMANY'S FOREIGN POLICY (1949-1990) – SOVEREIGN ACTOR OR SATELLITE OF THE SOVIETS?

ABSTRACT

This article examines the foreign policy of the German Democratic Republic (GDR) between 1949 and 1990 through the question: Was it a sovereign actor or merely a satellite of the Soviet Union? The article finds that although the GDR's foreign policy was largely shaped by strong Soviet influence, it was still able to carve out limited areas of maneuver in pursuit of its own national interests during certain periods. Relations with Third World countries, efforts toward international recognition, and initiatives aimed at securing its strategic goals illustrate the GDR's attempts to assert some degree of autonomy in foreign policy. However, these efforts mostly remained within the ideological and strategic boundaries established by Soviet foreign policy. The study aims to analyze the foreign policy-making processes and sovereignty constraints of small states during the Cold War, using the GDR as a case study.

Keywords: East Germany, foreign policy, USSR, SED, Eastern Bloc

[An extended English abstract is available at the end of the article.]

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası'nı yenmek ortak hedefiyle bir araya gelen Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (SSCB), ideolojik olarak birbirine zıt olmalarına rağmen “doğal olmayan” bir ittifak kurdu. Ancak savaş sona erip ortak amaçlarına ulaştıklarında, aralarındaki ideolojik sistem farklılıkları kısa sürede gün yüzüne çıktı ve bu durum dünyanın iki kutba bölünmesine yol açtı (Loth, 2000, s. 331-32). ABD ve SSCB'nin (Doğu-Batı) arasındaki hem sistemsel hem de kapitalist ve sosyalist toplum modeli çatışmasının merkezinde bulunmaları karşıt siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelerin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. ABD öncülüğündeki demokratik ve emperyalist-kapitalist kamp ile Sovyetler Birliği'nin liderliğindeki sosyalist/anti-emperyalist ve otoriter kamp arasında iki büyük rekabete dönüşen uluslararası sistem içerisinde her iki Almanya bu kamplara bağlı olarak kendi konumlarını almak zorunda kaldılar (Spanger ve Brock, 1987, s. 160; Plassa, 2019, s. 1). Her iki Almanya'nın Doğu-Batı çatışmasının bir parçası hâline gelmeleri, tarihsel gelişimlerini ve özellikle dış politika yönelimlerini önemli ölçüde etkilemiştir (Muth, 2001, s. 14-15). Bu çerçevede, savaş sonrası uluslararası sistemde ortaya çıkan iki kutuplu yapının etkisiyle, Doğu Almanya'nın SSCB, Batı Almanya'nın ise ABD ile yakın ilişkiler geliştirdiği görülmektedir. Bu durumun, her iki devletin dış politika yapım süreçleri üzerinde belirli sınırlamalar ve yönlendirmeler doğurduğu ileri sürülmektedir (Scholtzseck, 2003, s. 6).

Almanya Federal Cumhuriyeti'ne (Batı Almanya'ya) karşı 1949 yılında Sovyet işgal bölgesi içindeki Alman toprakları üzerinde Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin (Deutsche Demokratische Republik – DDR) “ilk Alman işçi ve köylülerin sosyalist devleti” (DDR Anayasası, 1974: Mad. 1) olarak kuruldu. Doğu Bloku eski ülkeleri içinde en başarılı ve en istikrarlı ülke haline gelen (Fulbrook, 1995: 4) Doğu Almanya'nın 40 yıl süren varlığı 3 Ekim 1990 tarihinde sona erdi. Doğu Almanya varlığını, Weimar Cumhuriyeti (1918-1933) ve Üçüncü Reich'tan (1933-1945)² daha fazla sürdürmesine³ (Childs, 1977, s. 334), geleceğin Alman devletinin DDR'nin çatısı altında birleşeceği inancına rağmen (Erdmann, 1996, s. 100), Almanya Federal Cumhuriyeti'yle birleşmesiyle birlikte bir anda siyasi haritadan silinmiştir. 1970'lerin başına kadar uluslararası sistemde yalnızca birkaç ülke tarafından tanınan, büyük ölçüde dış dünyadan izole edilen ve sınırlı ölçüde uluslararası iş birliği yapabilen DDR, 1980'lerin sonuna gelindiğinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Orta ölçekli Avrupalı bir güç haline gelen DDR, 137 ülke ile diplomatik ilişki kurmuş, Birleşmiş Milletlere (BM) tam üye olmuş ve onun alt kuruluşlarında çeşitli alanlarda etkin rol üstlenmiştir (Bruns, 1989, s. 249). Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen DDR, bazı araştırmacılar tarafından yalnızca Alman siyasi tarihine dair bir “dipnot” olarak değerlendirilirken, diğerleri tarafından Batı Almanya'ya karşı farklı bir “Alman seçeneği” olarak görülmüştür (Konu hakkındaki tartışmalar için bkz. Bollinger, 2000; Müller, 2001; Ritter, 2002; Faulenbach, 2003; Steiner, 2006; Kellerhoff, 2008; Faulenbach, 2015). İki Almanya'nın yeniden birleşmesinden sonra ise birbirinden farklı iki Alman devletinin mevcudiyeti bir daha sorgulanmamak üzere kapatılmıştır (Muth, 2001, s. 8; Bülbül, 2021, s. 165).

Bu çalışmada tarihin sayfalarında kalan Doğu Almanya'nın 1949-1990 yılları arasındaki dış politikası, “egemen bir aktör mü yoksa Sovyetler Birliği'nin bir piyonu mu olduğu” temel sorusu etrafında çok boyutlu bir analizle incelenecektir. Bu çerçevede DDR'nin dış politikası, Soğuk Savaş bağlamında yoğun biçimde Sovyet etkisi altında şekillenmiş olmakla birlikte, kendi içinde farklı dönemsel dinamikler ve sınırlı manevra alanları da barındırmıştır. Bu nedenle çalışma, tarihsel vaka incelemesi yöntemini, dönemlendirilmiş

içerik çözümlemesi ile birleştirmekte ve dış politikayı belirleyen yapısal, ideolojik ve kurumsal faktörleri birlikte ele almaktadır. Bu doğrultuda, DDR dış politikasının gelişimini ve değişimini dört temel döneme ayırarak incelemektedir: kuruluş ve diplomatik izolasyon yılları (1949-1960), uluslararası tanınma mücadelesi dönemi (1961-1972), uluslararası tanınma ve üçüncü dünya ülkeleri ile ilişkiler (1972-1985), ve Gorbacov'un reformlarının etkisiyle çözülme süreci (1985-1990). Her dönem hem iç siyasi gelişmeler hem de uluslararası sistemdeki dönüşümler dikkate alınarak ayrı ayrı incelenmiştir. Bu dönemlendirme, yalnızca tarihsel bir kronoloji sunmakla kalmayıp, aynı zamanda DDR dış politikasındaki temel ilkelere nasıl evrildiğini, karar alma süreçlerini kimlerin ve hangi dinamiklerin belirlediğini, Sovyetler Birliği ile ilişkilerde manevra alanının ne ölçüde mümkün olduğunu ve kendi devlet çıkarlarını ne ölçüde takip edebildiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Analiz sırasında dönemin diplomatik girişimleri, resmî söylemleri ve uluslararası gelişmelerle ilişkisi ön plana çıkarılmıştır. Analiz sürecinde, mümkün mertebede dönemin diplomatik arşiv belgeleri, anayasal metinler ve dış politika beyanları gibi birincil kaynakların yanı sıra arşiv araştırmalarına dayanan ikincil literatürden de nitel içerik çözümlemesi yoluyla faydalanılmıştır.

Doğu Almanya'nın Dış Politikası Üzerine Tartışmalar

Doğu Almanya'nın varlığı İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Soğuk Savaş'ın somut bir yan ürünü olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle doğal olarak, varlığının devamı büyük ölçüde çatışmalar, ittifaklar ve bağımlılıklardaki değişikliklere, yani Soğuk Savaş dönemi boyunca yaşanan değişikliklere bağlı olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda her şeyden önce SSCB ve ABD arasındaki bu dönemde yaşanan rekabet ve ideolojik çatışma; çatışmaya dahil olan herhangi bir taraf üzerinde önemli bir etki bıraktığı anlamına geliyordu. Sonuç olarak Doğu Almanya, uluslararası hareket alanının iki ana belirleyicisi olan Sovyetler Birliği ve Batı Almanya'nın politika ve eylemlerine karşı oldukça hassastı. DDR'nin diğer tüm devlet aktörleri ve ittifaklarla olan ilişkilerini belirleyen, bu iki aktörle olan ikili ilişkileriydi. SSCB, DDR'nin dış politikasında aktif bir rol oynaması nedeniyle yönlendirici bir belirleyici olarak kabul edilirken, Batı Almanya ise DDR'yi tanımayı reddederek, onu siyasal ve ekonomik bir izolasyon içine alamaya çalıştı. Bu iki belirleyicinin sınırlayıcı doğası nedeniyle, Doğu Almanya'nın uluslararası alanda egemen bir aktör ve dolayısıyla kendi kendini yöneten bir dış politikaya sahip olup olmadığı konusu tartışma konusu olmuştur. Özellikle Batı merkezli çalışmalarda ve kaynaklarda Doğu Almanya'nın egemen bir aktör olduğu kesin bil dil ile reddedilmiş, onun Sovyetlerin bir uydusu olduğu savunulmuştur.

Bu çerçevede Wentker'e göre; 1945 sonrasında Avrupa'yı bölen sistemik çatışma, Batı Almanya'dan çok daha fazla Doğu Almanya'nın varlığıyla sıkı bir ilişki içindeydi. DDR ve Sovyetler Birliği'nin, uluslararası alanda elde etmek istedikleri temel çıkarlar, benzer şekilde birbirini tamamlayan bir niteliğe sahipti. Aynı şekilde, Batı Almanya ve ABD de benzer çıkarları güdüyordu. Ancak Doğu Almanya'nın varlığı, Batı Almanya'dan farklı olarak yalnızca SSCB'nin askeri, siyasi ve ekonomik desteğine dayanıyordu (Wentker, 2007, s. 1; Bülbül, 2021, s. 166; Zamperini, 2014). Bu durum, Moskova ile yaşanacak daha büyük ve açık uçlu bir çıkar çatışmasının, Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands – SED)⁴ iktidarının temellerini tehdit etme riskini taşıdığı anlamına geliyordu (Spanger ve Brock, 1987, s. 183). Moskova, sadece Doğu Alman komünist devletinin kurucusu olmakla kalmamış, aynı zamanda DDR'nin sonunun yaklaşmasında da önemli bir rol oynamıştır (Fulbrook, 2000, s. 39). Sovyetler Birliği, DDR'nin dış politika yaklaşımını şekillendiren ideolojik ve kavramsal bir “devrimci bir merkez” olarak, SSCB'nin çöküşüne kadar bu pozisyonunu korumuştur (Scholtzseck, 2005, s. 88; Bülbül, 2021, s. 166). Wentker'in görüşünü destekleyen Kregel ise, DDR'nin iç ve dış sorunlarının bir arada şekillendiğini ve bu durumun, DDR elitlerinin sistemin hem iç hem de uluslararası düzeyde istikrara kavuşturulmasının öncelikli bir hedef haline getirdiğini belirtmektedir (Kregel, 1979, s. 35).

⁴ Bu çalışmada Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin yerine orijinal ve en yaygın şekilde kullanılan “SED” kısaltması tercih edilmiştir.

¹ Bu çalışmada Türkçe'de Demokratik Alman Cumhuriyeti ya da Alman Demokratik Cumhuriyeti olarak yapılan tercüme yerine onun daha çok öne çıkan “Doğu Almanya” deyişi ile birlikte onun yaygın kullanılan orijinal Almanca kısaltması olan “DDR” tercih edilmiştir.

² Almanya'da 1933-1945 yılları arasında Adolf Hitler'in lideri olduğu Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin iktidarda olduğu dönem için genellikle Nazi Almanya'sı ya da Üçüncü Reich (İmparatorluk), Hitler Almanya'sı dönemi olarak nitelendirilmektedir. II. Dünya Savaşı sürecinde ise “Büyük Alman İmparatorluğu – Großdeutsches Reich” gibi adlandırmaların da tercih edildiği görülmektedir. Kutsal Roma Gerken İmparatorluğu (962-1806) birinci Reich, Bismarck'in Alman birliğini sağlmasıyla kurulan Alman İmparatorluğu (1871-1918) ikinci Reich ve son olarak 1933-1945 arasındaki Nazi dönemi üçüncü Reich olarak adlandırılmaktadır (Bülbül, 2021, s. 148).

³ Linz, Doğu Almanya'nın rejime karşı olan hoşnutsuzluğa ve Batı Almanya'nın tüm engellemelerine ve kısıtlamalarına rağmen 40 yıl boyunca ayakta kalmasını ve bu bağlamda istikrarını korumasını; Doğu Almanya toplumunun bir totaliter sistemden (Nazi döneminden) diğerine geçmiş olmasının önemli rol oynadığını savunmaktadır (Linz, 2008, s. 239).

Storkmann'da DDR'nin, kendi varlığını sürdürme çabalarına rağmen, Sovyetler Birliği'nin küresel politikalarının sadece bir piyonu olarak kaldığını savunmaktadır (Storkmann, 2012, s. 14). Hem ülke içinde hem de uluslararası düzeyde saygınlık kazanmak adına gösterdiği çabalara rağmen, DDR hiçbir zaman “güçlü bir devlet varlığı” olarak görülmemiştir (Zamperini, 2014; Bülbül, 2021, s. 167). Wentker; Batı Almanya'ya kıyasla çok daha sınırlı bir hareket alanına sahip olan Doğu Almanya, 40 yıllık tarihi boyunca, Doğu-Batı çatışmasının varoluşsal bir ürünü olarak kaldığını ifade etmiştir (Wentker, 2007, s. 1-2). Megas bu doğrultuda, Doğu Almanya ve SSCB arasında eşit olmayan yapısal hiyerarşik ilişkide Sovyetlerin Almanya'nın bölünmesini kendi güvenliklerinin bir garantisi olarak gördüğünü belirtmiş ve bu nedenle Doğu Almanya'nın Batı cephesinde Sovyet güvenliği noktasında önemli bir tampon ülke olması sebebiyle DDR'nin dış politikada değişiklik yapmasına izin vermediğini iddia etmektedir (Megas, 2015, s. 2). Muth'da bu konuya farklı bir açıdan yaklaşarak, DDR'nin varlığını korumasında SSCB etkisinin yanında SED rejiminin baskılarının, tankların ve istihbarat faaliyetlerinin etkili olduğunu savunmuş ve halkın geniş kesimlerinden hiçbir zaman gerçek bir destek bulamadığını ifade etmiştir. Bu bağlamda, Muth, Doğu Almanya'nın alternatif bir Alman dış politikası oluşturma söyleminin, temsil ettiğini iddia ettiği devlet kadar başarısız olduğunu da savunmuştur (Muth, 2001, s. 8).

Batı Almanya'nın engellemeleri ve bu bağlamda uluslararası yapısal kısıtlamalar; Doğu Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne olan ekonomik, siyasi ve askeri çaplı geniş bağımlılığı DDR'nin dış politikadaki manevra alanlarını daraltmıştır. Ancak yukarıda da birçok uzmanın ifade ettiği gibi DDR'nin Sovyetlere olan bağımlılığı ve Batı Almanya'nın DDR'yi izole etme çabaları DDR'nin dış politikası üzerinde sınırlamalar getirmiş ve onun SSCB'nin bir uydusu olduğu iddiasını kuvvetlendirmişse de DDR dönem dönem bu etkilerden uzaklaşarak önemli manevra alanları bulmuştur. Bu noktada temel soru, DDR'nin dış politikasının ne ölçüde kendi karar alma iradesine dayandığı; ne ölçüde Sovyetler Birliği'nin yönlendirici etkisine tabi olduğu ve ne ölçüde kendi çıkarlarını takip ettiği sorusudur. Bu çalışma; Soğuk Savaş'ın jeopolitik kısıtlamaları ve SSCB'ye olan yapısal bağımlılığı nedeniyle DDR'nin dış politikasının büyük ölçüde sınırlı olduğunu kabul etmekle beraber, belirli dönemlerde ve alanlarda (özellikle Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkilerde) sınırlı da olsa bağımsız dış politika hamleleri gerçekleştirdiğini, manevra alanları oluşturabildiğini ve kendi çıkarlarını takip edebildiğini ile sürmektedir.

Doğu Almanya'nın Dış Politikası ve Temel İlkelerinin Gelişimi

I. Dönem: Kuruluş Yılları ve İzolasyon (1949-1960)

“Doğu Almanya, Soğuk Savaş'ın bir ürünü olarak Sovyetlerin yarattığı yapay bir devlettir (*Homunculus sovieticus*).”

Pyotr Abrasimov⁶ (Wolle, 1998, s. 140).

Her iki Alman devletinin tarihsel başlangıç konumları ve çerçeve koşulları esasen aynıydı. Her ikisi de Alman faşizminin yol açtığı İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıntıları üzerinde ortaya çıkmıştır. Batı ve Doğu Almanya; Nazi rejiminin çöküşüyle oluşan siyasi boşluğun, Hitler karşıtı ittifakin dağılmasının ve Avrupa'nın Doğu-Batı ekseninde bölünmesinin doğrudan ürünleri olarak şekillenmiştir (Megas, 2015, s. 22; Wentker, 2007, s. 1; Glaeßner, 1989, s. 74). Bununla birlikte, her iki devletin başlangıç koşullarında belirgin farklar bulunmaktadır. Coğrafi büyüklük, nüfus yoğunluğu, endüstriyel kapasite gibi yapısal etkenler ile savaşın neden olduğu yıkımın düzeyi bu farklılıkları derinleştirmiştir. Özellikle DDR, yalnızca savaşın getirdiği ağır tahribatla değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği ve geçici olarak Polonya'ya ödemekle yükümlü olduğu tazminatlar nedeniyle ekonomik açıdan dezavantajlı bir konumda bulunmaktaydı. 1940'ların sonlarında Stalinist modelin dogmatik ve katı biçimiyle Sovyet tarzı sosyalizmin temel ilkelerinin

uygulanması, Doğu Almanya'daki siyasi ve toplumsal yapının şekillenmesinde belirleyici olmuş; bu durum, Moskova merkezli hegemonya ilişkileriyle birleşerek, iç istikrarı zorlaştırmış ve yönetsel özerklik için dar bir hareket alanı yaratmıştır (Winrow, 1990, s. 9).

Alman Ordusu Wehrmacht'ın 5 Haziran 1945'te koşulsuz teslim olmasının ardından, Almanya'nın egemenliği fiilen sona erdi ve ülke dört Müttefik Güç —ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve Sovyetler Birliği— tarafından işgal edilerek yönetilmeye başlandı (Plassa, 2019, s. 1). Bu dört güç, Berlin'de oybirliği ile karar alacak şekilde oluşturulan ve Almanya'nın tamamını kapsayan bir Müttefik Kontrol Konseyi aracılığıyla merkezi bir denetim sistemi kurdu. Aynı süreçte Almanya, dört işgal bölgesine ayrıldı. 2 Ağustos 1945 tarihli Potsdam Konferansı'nda Almanya'nın doğu sınırları yeniden çizildi; ülkenin 1937 sınırları içindeki topraklarının yaklaşık dörtte biri, Polonya ve Sovyetler Birliği'nin kontrolüne bırakıldı. Bu çerçevede Oder-Neisse hattının doğusundaki Silezya, Doğu Brandenburg, Pomeranya ve Doğu Prusya'nın güneyi Polonya'ya, kuzeydoğu bölgesi ise Sovyetler Birliği'ne verildi (Roberts, 2007, s. 34). Anlaşmada ayrıca Almanya'nın doğu sınırlarının kesinleşmesinin gelecekteki bir barış konferansına bırakılacağı öngörüldü — ki bu konferans hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Potsdam kararları; Almanya'nın Nazizm'den arındırılması, silahsızlandırılması ve demokratikleşmesini hedeflemekteydi. Potsdam'da alınan bu kararların yanında, ülke genelinde finans, ulaşım, iletişim, dış ticaret ve sanayinin merkezi kontrolünü sağlaması ve işgal bölgelerinin her birinde “özgür ve demokratik hukukun üstünlüğüne” bağlı demokratik idari organların oluşturulması öngörülmüştü (Foitzik, 1990, s. 47). Ancak bu ilkelere, Müttefikler arasında farklı biçimlerde yorumlandı. Sovyetler Birliği için “demokratikleşme”, Batılı anlamda çok partili bir sistem değil, sosyalist yapılarla uyumlu bir yönetimin inşası anlamına geliyordu. Bu doğrultuda Sovyetler, 9 Haziran 1945'te Berlin-Karlshorst'ta kurdukları *Almanya'daki Sovyet Askeri Yönetimi/ İdaresi* (Sowjetische Militäradministration in Deutschland – SMAD) aracılığıyla, 1949 yılına kadar kendi işgal bölgelerinde fiili ve tek taraflı kararlar almaya ve uygulamaya başladılar. Müttefik Kontrol Konseyi'nin nominal olarak Almanya genelinden sorumlu olmasına karşın, SMAD özellikle Sovyet bölgesinde belirleyici idari otorite hâline geldi (Foitzik, 1999, s. 14; Wentker, 2007, s. 3).

Bu çerçevede, Sovyet işgal yönetiminin yönlendirmesiyle, 1946 yılında Almanya Komünist Partisi (KPD) ile Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) zorunlu olarak birleştirilmiş ve böylece SED kurulmuştur (Scholtyssek, 2003, s. 3). Bu birleşme, Batı bölgelerindeki SPD yönetiminin sert muhalefetine rağmen sadece Sovyet işgal bölgesinde uygulanmış; kısa sürede bu yeni parti, 1949 yılında kurulan Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin iktidar organı hâline gelmiştir. Her ne kadar SED, nominal olarak iki farklı geleneğe sahip partinin birleşiminden oluşmuş gibi görünse de parti pratikte Sovyetler Birliği'ne sıkı biçimde bağlı bir komünist örgüt olarak işlev görmüştür. Sovyet otoriteleri tarafından çoğunlukla “tavsiye” niteliğinde sunulan kararlar, SED yönetimi tarafından büyük ölçüde doğrudan talimat olarak benimsenmiş ve uygulanmıştır. Bu durum, Sovyet etkisinin yalnızca dış politika değil, iç siyasi yapılanma üzerindeki belirleyici rolünü de göstermektedir. Dolayısıyla SED, sadece ideolojik olarak değil, örgütsel ve yönetsel düzeyde de Sovyet modeline dayalı merkezîyetçi bir yapı sergilemiş, siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda kapsamlı bir denetim mekanizması kurmuştur. Parti, otoriter yönetim anlayışı çerçevesinde devletin tüm karar alma süreçlerini tek elde toplamış ve çok partili bir sistem görünümüne rağmen, siyasi çoğulculuğa kapalı bir iktidar yapısı inşa etmiştir (Scholtyssek, 2003, s. 4).

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden ve Sovyet önderliğindeki bir Doğu bloğunun ortaya çıkmasından sonra, bu bloğun DDR dâhil tüm üyeleri Marksizm-Leninizm'i daimî bir devlet ideolojisi olarak kabul ettiler (DDR Anayasası, 1974, Madde 6/2). Daha sonra egemen işçi sınıfının tarihsel misyonu gibi Marksist ilkeleri geliştirerek sadece ortak dünya görüşü olarak değil, aynı zamanda ortak sosyalist devlet politikasının temelini ve bu bağlamda dış politikalarının temelini oluşturdular (Muth, 2001, s. 21). Marksist-Leninist devlet ideolojisine göre dış politikadaki en önemli belirleyici faktör, sosyalist toplum düzeninin yapısına dayanması ve bunu desteklemesidir. Bu çerçevedeki ideolojiye göre, DDR egemen işçi sınıfının ve Marksist

⁶ Anlamı Latince'de küçük/ufak insan olarak tanımlanan *Homunculus* kelimesi yapay/suni olarak yaratılmış insanı nitelendirmek için kullanılmaktadır (Bu konu hakkındaki tartışmalar ve daha fazla bilgi için bkz. Faulenbach 2003, s. 2; Wolle, 1998, s. 140-144; Möbius, 2003, s. 339; Schroeder ve Deutz-Schröder, 2008, s. 285; Bülbül, 2021, s. 167).

* Sovyetler Birliği Eski Büyükelçisi

partisinin karakteriyle şekillenen ve bu doğrultuda dış politikadaki ana görevi sosyalizm ve komünizmin yapısının meşrulaştırılması ve istikrarlaştırılması için en elverişli uluslararası koşulları güvence altına almaya çalışan bir devletti (Wentker, 2007, s. 2). Dış politika görevleri sadece iç politikanın bir uzantısı olarak kalmayarak, SED tarafından iç ve dış politika ayrılmaz bir birlik olarak görülerek her zaman bir bütün olarak planlanmış ve gerçekleştirilmiştir (Siebs, 1999, s. 10). Doğu Almanya seçkinlerinin çıkarları ve öncelikleri bağlamında siyasal rejimin uluslararası ve içeride güçlendirilmesiyle birlikte istikrarın sağlanması en önemli siyasi hedef olmuştur.⁷ Bu doğrultuda Cerny-Werner; DDR'nin sistemin sağlanmasını ve istikrarının öncelikli bir dış politika olarak ele almasını nedenini; dış politikanın içindeki gücün korunmasına yönelik önemli bir araç olarak tasarlanmış olması ile açıklamaktadır (Cerny-Werner, 2011, s. 83).

Doğu Almanya'nın kuruluş sürecinde şekillenen dış politika vizyonu, sadece Sovyet modelinin aktarımından ibaret olmayıp, ideolojik ilkelerle biçimlenen ancak dönemin uluslararası gelişmeleriyle sınırları çizilen bir dış politika anlayışını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda dış politikanın temel ilkeleri ve yönelimleri, daha devletin ilk yıllarında belirginleşmeye başlamıştır. DDR, 7 Ekim 1949'da ikinci Alman devleti olarak ilan edilmesiyle birlikte, tıpkı Batı Almanya'nın kurucularında olduğu gibi, bu yeni devletin öncü kadroları da Almanya'nın gelecekte yeniden birleşmesini hedefleyen geçici bir düzenleme oluşturduklarını varsayımlardır (Glaeßner, 1989, s. 74; Lüthi, 2020, s. 410; Spanger ve Brock, 1987, s. 160). Siyasi, sosyal ve ideolojik anlamda birbirinden farklı iki blokun temsilcisi olan işgalci güçlerin etkisi altında şekillenen bu iki Alman devleti, birbirine alternatif iki sistem modelinin taşıyıcısı hâline gelmiştir. Bu çerçevede DDR'nin 24 Ekim 1949 tarihli ilk dış politika deklarasyonunda, dış politikanın temel ilkeleri şu şekilde belirlenmiştir: Alman birliğinin yeniden sağlanması ve bir barış anlaşmasının imzalanması, Yalta ve Potsdam Anlaşmalarının uygulanması, Alman emperyalizminin yeniden canlanmasının önlenmesi ve tüm halklarla barışçıl ve dostane ilişkilerin yeniden sağlanması (Muth, 2001, s. 7). Batı Almanya'dan farklı olarak DDR'nin dış politika yapımı, fiilen tek parti rejimi olan SED yönetimi altında şekillendiği için toplumsal muhalefeti dikkate alma zorunluluğu duymamış; böylece dış politika karar alma süreçleri daha merkezi ve kontrolcü bir biçimde yürütülmüştür (Wentker, 2007, s. 29). Bu ideolojik çerçevede doğrultusunda DDR, dış politikasını yalnızca uluslararası tanınırlıkla sınırlı görmemiş; aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin rehberliğinde yürütülen sosyalist dünya devrimi stratejisinin ayrılmaz bir bileşeni olarak konumlandırmıştır.

Her ne kadar 1949 yılında Doğu Almanya'nın dış politikasında en öncelikli hedef Almanya'nın yeniden birleşmesi olsa da Soğuk Savaş çerçevesinde gelişen olaylar, özellikle Kore Savaşı gibi kritik krizler bu hedefin gerçekleşmesini imkânsız hâle getirmiş ve bölünmeyi pekiştirmiştir (Lüthi, 2020, s. 410). Bu nedenle 1950'li yıllardan itibaren DDR dış politikasının öncelikli hedefi, uluslararası alanda bir devlet olarak tanınmak "*Anerkennung*" ve sosyalist bir toplumsal sistemin inşası için uygun dış koşulları yaratmak olmuştur (Muth, 2001, s. 7). Bu amaçla, DDR, Sovyetler önderliğinde; Batı Almanya'nın Batı/Avrupa bütünleşmesine yönelik attığı adımlara benzer bir şekilde, Doğu bütünleşmesi "*Ostintegration*" yoluyla, uluslararası alanda meşruiyet kazanılmasının yanında güvenlik ve refahın elde edilmesini, kendi dış politika stratejisinin temel eksenine hâline getirmiştir (Mählert, 2009, s. 33, 58). 1955 yılında Batı Almanya tarafından Alman ulusunun yegâne temsilcisi olduğu iddiası "*Alleinvertretungsanspruch*" çerçevesinde 22 Eylül 1955'te ilan edilen ve DDR'nin üçüncü ülkeler tarafından tanınmasını engellemeyi amaçlayan "*Hallstein Doktrini*", Doğu Almanya'nın dış politikasında belirleyici bir engel teşkil etmiştir. Bu doğrultuda DDR, bu politikayı aşmak ve uluslararası alanda bağımsız bir devlet olarak tanınmak için çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuştur (Daha fazla bilgi için bkz. Horstmeier, 2001, s. 57-79; Horstmeier, 2005, s. 69).

Bununla birlikte, Doğu Almanya'nın dış politika yönelimi yalnızca üçüncü ülkeler tarafından diplomatik olarak tanınma arayışıyla sınırlı kalmamış; aynı zamanda sosyalist kamp içerisindeki küresel

⁷ Aslında, temel hedef, siyasi rejimin devamlılığını sağlamak amacıyla, SED'in belirlediği doğrultuda Doğu Almanya toplumunun yeniden yapılandırılması olmuş; bu bağlamda parti yönetimi hem siyasi iktidar üzerindeki teklini hem de devlet içindeki ayrıcalıklı konumunu korumaya öncelik vermiştir (Kregel, 1979, s. 35-36).

stratejik hedeflerin bir parçası olarak şekillenmiştir. Bu doğrultuda DDR, Sovyetler Birliği'nin öncülüğünde yürütülen dünya sosyalist devrimi idealine kurumsal olarak entegre olmuş ve dış politikasını bu doğrultuda konumlandırmıştır (Emmerling, 2013, s. 29). Nitekim 20. yüzyılın ikinci yarısında komünist rejimler açısından dış politika, Sovyet modeline uygun şekilde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde işçi sınıfı iktidarını pekiştirmenin bir aracı olarak değerlendirilmiştir. Bu sistemsel çerçevede DDR'nin dış politikasının temel ilkeleri, sosyalist dayanışma, proleter enternasyonalizm ve anti-emperyalist mücadele gibi ideolojik prensiplere dayanmakta; aynı zamanda Varşova Paketi'nin oluşturduğu dış politika normlarına sıkı sıkıya bağlı kalmaktadır (Cerny-Werner, 2011, s. 83). DDR'nin dış politika söylemi, SED liderliğindeki işçi sınıfının ve müttefiklerinin sosyalist devrimin küresel başarısına katkı sunma yükümlülüğüyle iç içe geçmiştir. Bu bağlamda, Doğu Almanya'nın dış politika hedefleri her aşamada sosyalizmin dünya ölçeğinde gelişimini, birliğini ve savunusunu önceleyen stratejik bir bütünün parçası olarak kurgulanmış ve uygulanmıştır. Dolayısıyla DDR'nin uluslararası ilişkileri, SSCB ve diğer sosyalist kardeş devletlerle çok yönlü iş birliğini geliştirme hedefiyle uyumlu biçimde; emperyalizme karşı verilen küresel ideolojik mücadele kapsamında şekillenmiştir (Cerny-Werner, 2011, s. 84). Ancak bu ideolojik dış politika yönelimi, özellikle Batı Almanya'nın Hallstein Doktrini çerçevesinde yürüttüğü tanınmayı engelleyici diplomatik stratejiler nedeniyle somut sınırlamalarla karşı karşıya kalmıştır.

SSCB'nin Eylül 1955'te Doğu Almanya'yı bağımsız bir devlet olarak tanınmasının ardından, Batı Almanya, Almanya'nın "*yeniden birleşmesi – Wiedervereinigung*" hedefi doğrultusunda DDR'nin uluslararası alanda tanınmasını engellemeyi amaçlayan bir dış politika stratejisi geliştirmiştir. "Hallstein Doktrini" olarak bilinen bu strateji, DDR'yi bağımsız bir devlet olarak tanıyan ya da onunla diplomatik ilişki kuran üçüncü ülkelerin, Batı Almanya tarafından "*düşmanca bir hareket – unfreundlichen Akt*" olarak değerlendirileceğini ilan etmiş ve bu ülkelerle diplomatik ilişkilerin kesileceğini (SSCB hariç) duyurmuştur. Bu doktrinle Batı Almanya, "*iki ayrı devlet teorisi – Zwei-Staaten-Theorie*" anlayışını reddederek, Almanya'nın yegâne meşru temsilcisi olduğunu vurgulamış ve DDR'yi uluslararası düzlemde izole etmeyi hedeflemiştir. 1955-1972 yılları arasında uygulamada kalan bu politika çerçevesinde Batı Almanya, DDR'yi tanımayı kesin biçimde reddetmiş ve bu devleti tanıyacak üçüncü ülkeleri, siyasi ve ekonomik baskılarla birlikte diplomatik ilişkileri kesmekle tehdit etmiştir (Booz, 1995, s. 18; Kilian, 2001, s. 20; Bülül, 2021, s. 169-170).⁸ Bu izolasyon politikasına karşılık olarak, DDR farklı uluslararası kanallar yoluyla meşruiyet arayışına yönelmiştir.

Batı Almanya'nın bu sınırlandırma ve baskılarına rağmen DDR, sosyalist ülkeler ve özellikle üçüncü dünya ülkeleriyle çok yönlü ilişkiler geliştirerek, uluslararası meşruiyet kazanma çabasına girişmiştir (Hacker, 1982, s. 118; Lovenduski & Woodall, 1987, s. 408). DDR, 1969 yılına kadar Avrupa'daki veya Batı bloğundaki ülkeler tarafından diplomatik olarak tanınmamış olsa da Sudan, Suriye, Irak, Yemen, Mısır ve Kamboçya gibi bazı üçüncü dünya ülkeleri tarafından tanınarak sınırlı da olsa uluslararası meşruiyet elde etmiştir (Booz, 1995, s. 18; Kilian, 2001, s. 20; Bülül, 2021, s. 169-170). Bu hedef doğrultusunda ticaret anlaşmaları, Batılı ülkelerdeki komünist partilerle ilişkiler, kültürel iş birlikleri ve propaganda faaliyetleri sistematik biçimde dış politikanın araçları hâline getirilmiştir (Bulla, 1988, s. 31). Aynı zamanda DDR'nin savaşın galip güçleri ve karşıt sistemin öncüleri olan Fransa, İngiltere ve ABD ile ilişki kurma çabası, tanınma arzusunun tüm ilişkilerinin merkezine yerleştirdiğini göstermiştir.

DDR, klasik diplomatik tanıma yollarının sınırlı olması nedeniyle, sporcularının uluslararası spor müsabakalarındaki dikkat çekici başarılarını, uluslararası sistemde görünürlük kazanmak için etkili bir diplomatik araca dönüştürmeyi başardı. Bu çerçevede spor, daha önce 1930'larda Sovyetler Birliği, Nazi Almanya'sı, Faşist İtalya ve Japonya gibi ülkeler tarafından dış politika aracı olarak kullanılmış

⁸ Bu izolasyonist taktik başarılı oldu. Batılı devletler, Batı Almanya ile olan müttefiklikleri doğrultusunda Doğu Almanya'dan uzak durdular. Birçok bağılantısız ülke de SSCB'nin yanında görünmekten ve dolayısıyla Batı'dan aldıkları genellikle önemli kalkınma yardımlarını kaybetme riskinden korktukları için aynı şeyi yaptılar. Sonuç olarak, Çin-Sovyet Bloğunun ötesinde, Doğu Almanya kendisini soğukta buldu. Bu doktrin; Doğu Almanya'nın manevra özgürlüğüne önemli engeller koydu. Devletin yurtdışında ticaret anlaşmaları yapma kabiliyetini engelledi; BM gibi organlara girmesini engelledi. Doğu Almanya vatandaşlarının yurtdışı seyahatlerine (SED tarafından uygulanan iç kontrollere ek olarak) dış kısıtlamalar getirilmesine neden oldu (Kelly, 2019, s. 496).

olsa da DDR'nin bu aracı sistematik ve kapsamlı biçimde kullanması, onu özgün bir örnek hâline getirdi. 1949 sonrası dönemde uluslararası sistemde marjinal bir konumda yer alan DDR için spor, Batılı ülkelerin hazırlıksız olduğu alanlarda manevra imkânı sunarak, diplomatik tanınırlık mücadelesinde önemli bir araç işlevi gördü (Strenk, 1980, s. 34–35; Carr, 1974, s. 123–136). Sporun yanı sıra dış ticaret politikası, uluslararası fuarlara katılım, bilimsel kongreler ve öğrenci değişim programları, yerel düzeyde kültürel temaslar ve müzik konserleri (Kelly, 2019) ve medya bağlamında yabancı dillerde radyo yayınları gibi sanatsal etkinlikler gibi yumuşak güç unsurları, DDR'nin uluslararası alanda tanınmasını sağlamaya yönelik oluşturduğu kapsamlı diplomatik stratejinin önemli bileşenleri arasında yer almıştır (Jacobsen, 1979, s. 175–176; Lemke, 2001, s. 78; Wentker, 2007, s. 210; Fraude, 2006, s. 12; Muth, 2001, s. 54)

II. Dönem: Uluslararası Tanınma Mücadelesi (1961-1972)

DDR, Batı Almanya karşısında bazı başarılar elde etse de uluslararası anlamda 1960'lara kadar büyük ölçüde izole bir devlet olarak kaldı. 13 Ağustos 1961'de Berlin Duvarı'nın inşası, Doğu Almanya tarihinin en derin dönüm noktası oldu. Duvar, Alman ulusunun iki devlete bölünmesini ve Almanya'daki mevcut koşulları kelimenin tam anlamıyla pekiştirdi. Bu olumsuzluğa karşın Duvar'ın, nitelikli işgücünün Batı Almanya'ya göçünü engellemesi; DDR'de de başlayan ekonomik canlanma ve yaşam standartlarının yükselmesine katkı sağladı. DDR, 1960'lar boyunca Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (Rat für Gegenseitige Wirtschaftshilfe RGW / COMECON) içinde ikinci en güçlü sanayi gücü ve Sovyetler Birliği'nin en önemli ekonomik ve siyasi ortağı haline geldi (Borowsky, 2002a; Klein, 1987, s. 261).⁹ 3 Aralık 1965'te imzalanan uzun vadeli bir ticaret anlaşması, Doğu Almanya'nın Sovyetler Birliği'nin en büyük dış ticaret ortağı olarak konumunu pekiştirdi, ancak bu aynı zamanda belirli bir bağımlılığı da beraberinde getirdi. Buna karşın gelişen ekonomisiyle birlikte DDR, Batı Almanya ile Üçüncü Dünya'da kendisini tanımak için rekabet etmeye başladı. Batı Almanya'daki politikacılar ve kamuoyunun bir kısmı tarafından artık “*bölge*” olarak küçümsenmek yerine, ikinci bir Alman devleti olarak ciddiye alınmaya başlandı. Bu önemli gelişme; bir süre ekonomik politika ve ideoloji açısından Sovyet modelinden kurtulmaya çalışan DDR yönetiminin özgüvenini artırmakla kalmadı, aynı zamanda DDR halkının da bir tür özgüven kazanmasını sağladı. Bu özgüvene, Batı Almanya'ya kıyasla çok daha zor koşullarda gerçekleştirilen yeniden yapılanma başarısının gururu ile yakın bir gelecekte yeniden birleşmenin mümkün gözükmemesi nedeniyle “*gerçek sosyalizm*” sistemine mümkün olduğunca iyi uyum sağlanması gerektiği anlayışı da eklendi (Borowsky, 2002a).

1950'li yılların başlarından itibaren DDR, üçüncü dünya ülkelerinin sorunlarını ve sömürge karşıtı hareketleri Doğu-Batı çatışması ve Soğuk Savaş bağlamında değerlendirmiştir. Bu çerçevede kurduğu Dayanışma Komitesi (Das Solidaritätskomitee) aracılığıyla yürüttüğü ulusal kurtuluş hareketleri ile olan anti-empyralist dayanışma faaliyetleri, Doğu Almanya'da her vatandaşın bir “*kalp meselesi – Herzensache*” olarak benimsediği temel dış politika ilkeleri arasında yer almıştır (Spanger ve Brock, 1987, s. 159). Sosyalist bir devlet olarak DDR, bu dayanışma faaliyetlerini yalnızca siyasi değil, aynı zamanda ideolojik bir sorumluluk olarak da görmüş; bu doğrultuda 17 Şubat 1960'ta SED Merkez Komitesi kararıyla kurulan “Afrika Devletleri ve Bağımlı Bölgelerin Ulusal ve Özgürlük Hareketlerini Destekleme Fonu” ve 1963 yılında adını “*Afro-Asya Dayanışma Komitesi – Afro-Asiatisches Solidaritätskomitee*” olarak değiştiren bu yapı aracılığıyla özellikle Afrika ve Asya'daki etki alanını genişletmeye çalışmıştır (Kersey, 1981, s. 17). Alman işçi ve köylülerin Asya, Afrika, Arap ve Latin Amerika halklarının mücadelesiyle dayanışma içerisinde olan DDR, bu ülkelere yalnızca siyasi ve ekonomik kalkınma yardımlarıyla değil, aynı zamanda askeri, eğitimsel, kültürel ve tıbbi desteklerle de katkı sunmuştur. Bu yardımlar, sosyalist enternasyonalizmin bir gereği olarak, birçok ülke (örneğin Mısır, Suriye, Kuzey Kore, Vietnam) ve ulusal kurtuluş hareketi (örneğin Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi, Filistin

Kurtuluş Örgütü) ile olan ilişkilerde belirleyici bir rol oynamıştır (Hong, 2015, s. 216; Spanger ve Brock, 1987, s. 188). Bu desteklerin bir diğer önemli amacı ise Hallstein Doktrini'nin yarattığı diplomatik tanınma kısıtlamalarını aşmak ve uluslararası alanda meşruiyet kazanmaktır. Batı Almanya da bu dönemde, DDR'yi çevrelemek ve üçüncü dünya üzerindeki etkisini sınırlamak amacıyla benzer yardım politikalarını devreye sokmuştur (Hong, 2015, s. 216–217; Bülbül, 2021, s. 170). Bu dönemde tanınma noktasında DDR hedeflerine ulaşmakta başarılı olamamıştır. Buna karşın Doğu Alman dış politikası; 1965 yılının başında Walter Ulbricht'in Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdülnasır'ın davetiyle Mısır'ı ziyaret etmesiyle küresel siyasi izolasyondan ilk kaçıması gerçekleştirdi. Bu ziyaret her ne kadar DDR'nin Mısır ya da diğer Arap devletleri tarafından resmi olarak tanınmasıyla sonuçlanmamış olsa da özellikle gelişmekte olan ülkeler arasında ikinci Alman devletinin itibarını arttırdı. Çünkü DDR orada kendisini “*yeni sömürgecilik ve emperyalizm*” karşı bir savunucu olarak giderek daha fazla öne çıkarabilme şansını buldu (Borowsky, 2002b).

1960'lı yılların ortalarına doğru uluslararası sistemde yaşanan önemli dönüşümler sonucunda ortaya çıkan yumuşama (*détente*) süreci, DDR'nin dış politikasını doğrudan etkilemiştir. Özellikle 1958–1961 Berlin Krizi ile 1962 Küba Krizi sonrasında ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki gerilimin azaltılmasına yönelik başlayan bu süreç, Batı Almanya'da dış politika stratejisinde bir değişimi beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Egon Bahr'ın 15 Temmuz 1963'te yaptığı ve “*değişim yoluyla yakınlaşma*” (*Wandel durch Annäherung*) ifadesiyle öne çıkan Tutzing konuşması, Batı Almanya'nın sosyal-liberal çevrelerinde yeni bir dış politika vizyonunun habercisi olmuş ve DDR açısından diplomatik tanınma beklentilerini güçlendirmiştir. Ancak bu yaklaşım, başlangıçta DDR'nin derhal tanınması gibi bir hedef taşımamıştır. “*Değişim yoluyla yakınlaşma*” stratejisi, esas itibarıyla Willy Brandt'ın 1969 yılında şansölye olmasının ardından uygulamaya koyduğu “*Doğu Politikası – Ostpolitik*” ile somutlaşmış; bu politika DDR açısından hem Batı Almanya ile ilişkilerde hem de uluslararası alanda önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir.

1968 yılında Çekoslovakya'da Alexander Dubček liderliğinde başlatılan ve “*Prag Baharı*” olarak adlandırılan reform süreci, sosyalist sistem içinde daha özgürlükçü bir model arayışını temsil etmekteydi. Kapitalizm ve sosyalizm arasında “*üçüncü bir yol*” geliştirme çabası, Doğu Bloku'nun ideolojik bütünlüğünü tehdit eden bir yönelim olarak görülmüştür (Wentker, 2007, s. 261). Bu bağlamda Doğu Almanya, Walter Ulbricht liderliğinde, reformlara en sert tepkiyi veren aktörlerden biri olmuş ve süreci bir “*karşı devrim*” olarak nitelendirmiştir (Wenzke, 2010, s. 137). DDR, Sovyetler Birliği öncülüğünde 20–21 Ağustos 1968 tarihlerinde düzenlenen ve Varşova Paketi üyelerinin katıldığı askeri müdahaleye aktif biçimde destek vermiştir (Lutz ve Willeke, 1992, s. 26). Bu müdahaleye verilen güçlü desteğin arkasında, Doğu Almanya'nın ideolojik düzlemde Marksizm-Leninizm'e ve Sovyet modeline duyduğu bağlılığın yanı sıra, SED yönetiminin kendi rejimini koruma kaygısı ve Sovyetler Birliği'nin bölgesel liderliğine karşı duyulan zorunlu sadakat gibi iç içe geçmiş farklı nedenlerin etkili olmuştur. Ancak bu müdahaleye verilen desteğin arkasında Sovyet etkisinden daha çok Çek entelektüellerinin etkisiyle 1963'ten beri başlayan ideolojik ve iç siyasi çözülmenin DDR liderliğini büyük ölçüde endişelendirmesinden kaynakladığı iddia edilmektedir (Borowsky, 2002b). Müdahale sonrasında reform süreci sona ermiş ve Sovyetler Birliği, sosyalist sistemin korunmasını öngören *Brejnev Doktrini*ni ilan etmiştir. Bu doktrin, sosyalist ülkelerdeki sapmaların tüm blok için tehdit oluşturduğunu savunmuş ve gerektiğinde müdahale hakkını meşrulaştırmıştır. Doğu Almanya ise bu yaklaşımı benimseyerek, sosyalist blok içindeki ideolojik uyumun korunmasını dış politikasının temel ilkelerinden biri hâline getirmiştir. “Prag Baharı” ile birlikte Doğu Almanya nihayet sadakatini kanıtlayabildi ve Moskova'nın “*küçük ortağı*” olarak kendini kabul ettirmeye başladı. Ayrıca, yirmi yıldan kısa bir süre içinde Doğu Almanya, Moskova'dan sonra ikinci endüstriyel güç olarak yükselmeye başlamasıyla da yeni bir özgüven geliştirdi (Scholtyseck, 2003, s. 23).

Doğu Almanya'nın 1950'ler ve 1960'lardaki dış politikası; çoğunlukla Sovyet dış politikasının çizdiği doğrultuda şekillenmesine karşın, 1960'ların sonlarından itibaren Sovyetler Birliği ile olan ilişkisindeki mutlak bağımlılık ekseninden çıkarak, giderek daha fazla bir “aktif

⁹ RGW / COMECON 1949 yılında Moskova'da Doğu ve Orta Avrupa'nın ekonomik entegrasyonu için bir organizasyon olarak kuruldu.

küçük ortak” rolü üstlenmeye başlamıştır (Wentker, 2007, s. 536-37). Özellikle gelişmekte olan ülkeler bağlamında Doğu Almanya, Sovyet dış politikasının genel çerçevesine bağlı kalmakla birlikte, zaman ve mekân açısından daha esnek ve girişimci bir tutum sergilemiştir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği’nin doğrudan müdahale edemediği veya ilgisinin ve kapasitesinin sınırlı olduğu coğrafyalarda DDR’nin iki yönlü bir dış politika geliştirdiği görülmektedir: İlki, Moskova’nın boşluk bıraktığı alanlarda “*yer doldurucu*” bir rol üstlendiği tamamlama politikası (*Ausfüllungspolitik*), ikincisi ise Sovyet onayına dayanan ve mevcut stratejik hattı ileriye taşıyan geliştirme politikasıdır (*Ausgestaltungspolitik*). Doğu Almanya’nın 1977 yılında Etiyopya-Somali çatışması sırasında Sovyet çıkarları doğrultusunda Addis Abeba yönetimini desteklemesi, bu ikili yaklaşımın somut bir örneği olarak değerlendirilebilir (Müller, 2015, s. 359).

III. Dönem: Uluslararası Tanınma ve Üçüncü Dünya Ülkeleri ilişkileri (1972-1985)

“*Elbette sonunda (genellikle) pes ettik. Yine de Honecker’in 1974/75 gibi erken bir tarihte – Moskova’nın müdahalelerine rağmen [...] Doğu Almanya’nın çıkarlarını zorladığını söylemek gerekir. Bazen Moskova’yı hiç bilgilendirmiyorduk – ya da en azından sadece genel hatlarıyla bilgilendiriyorduk. Birkaç kez (Sovyetler) şikayet etti. [...] Bazen de onları sadece iş bittikten sonra bilgilendirdik.*” Karl Seidel¹⁰(Seidel, 1999, s. 1)

Doğu Almanya’nın uluslararası alanda bir devlet olarak tanınma süreci, esas itibarıyla 1960’lı yılların ikinci yarısından itibaren ivme kazanmıştır. Bu gelişmede, Hallstein Doktrini’nin etkisini yitirmeye başlaması ve 1969 yılında Brandt’ın Batı Almanya’da Şansölye olarak göreve gelmesi belirleyici rol oynamıştır. Brandt’ın, iki Almanya arasındaki mevcut statükonun daha fazla etkileşim yoluyla dönüştürülebileceği yönündeki yaklaşımına dayanan Yeni Doğu Politikası (Ostpolitik), Doğu Almanya’nın diplomatik tanınma yönündeki önündeki engelleri aşmasında temel bir kırılma noktası olmuştur. Ancak DDR yönetimi ve SED elitleri bu Batı Almanya’nın ilişkileri normalleştirme yönelik bu politikasına karşı soğuk davrandı. Walter Ulbricht hükümetinden açık sözlü bir itiraz geldi: Onlara göre Batı Almanya’nın Doğu Bloku üyeleri tarafından kabul edilmesi ideolojik bir tehditti. Aslında DDR elitlerinin asıl korkusu; Batı Almanya’nın Moskova’da veya diğer Doğu Avrupa başkentlerinde siyasi nüfuz elde etmesiydi. Böylece DDR, 1970 ve 1971’de Sovyet girişimlerini ısrarla engelledi ve bu ancak DDR parti devletinde (SED) büyük bir liderlik değişikliğiyle çözülebildi. Sert çizgideki Devlet Konseyi Başkanı Ulbricht’in yerini daha uyumlu Erich Honecker aldı (Lovenduski & Woodall, 1987, s. 407). Sonuçta Doğu Bloku ülkeleriyle başlattığı bu politika doğrultusunda, iki Almanya arasında 21 Aralık 1972 tarihinde imzalanan Temel Antlaşma (Grundlagenvertrag) ile Batı Almanya, Alman ulusunun tek temsilcisi olma iddiasından resmen vazgeçmiş; Doğu Almanya’yı mevcut sınırlarıyla egemen ve eşit bir devlet olarak tanımıştır (Grundlagenvertrag, 1972, Mad. 1–2).¹¹ Bu gelişmenin ardından, “*tanınma dalgası*” (*Anerkennungswelle*) olarak adlandırılan süreç başlamış ve DDR kısa süre içerisinde 137 ülke tarafından diplomatik olarak tanınmıştır (Scholtzseck, 2003, s. 15; Wentker, 2007, s. 374). Bu sürecin zirve noktasında, 18 Eylül 1973 tarihinde yapılan BM Genel Kurulu’nda hem Doğu hem de Batı Almanya, BM’nin 133. ve 134. üye devletleri olarak teşkilata katılmıştır (Schubert, Klein & Schubert-Klein, 1997, s. 353; Scholtzseck, 2003, s. 32).

Doğu Almanya Dışişleri Bakanı Otto Winzer, Doğu Nehri üzerindeki bir açılış konuşmasında, BM üyeliğini “*Doğu Almanya’nın uluslararası yaşama eşit katılım sürecindeki en yüksek aşama*” olarak tanımlamıştır (Sieglar, 1971, s. 332). Bu dönemde DDR, 1973 yılında başlayan ve 1975’te Helsinki Nihai Senedi’nin imzalanmasıyla sonuçlanan

Avrupa’da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı’na (AGİK) Batı Almanya ile eşit statüde katılarak uluslararası tanınırlığını pekiştirmiştir. 1972 tarihli Temel Antlaşma’ya dayalı olarak BM üyeliğini elde etmesi, Doğu Almanya’nın dış politika tarihinde yalnızca diplomatik bir dönüm noktası değil, aynı zamanda onun uluslararası sistemdeki hareket alanını genişleten yapısal bir kırılma olmuştur (Eisele, 2013, s. 264). Bu gelişmeler, DDR’nin Sovyetler Birliği’ne olan geleneksel bağımlılık ilişkisini kısmen tersine çevirmesine de imkân tanımıştır. Zira bu dönemde, Sovyetler Birliği özellikle Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu’da yürüttüğü ekonomik ve askeri yardım faaliyetlerinde Doğu Almanya’nın kurumsal kapasitesine ve diplomatik tecrübesine daha fazla ihtiyaç duymaya başlamıştır. Böylece, Doğu Almanya’nın uluslararası sistemdeki rolü, uzun yıllar boyunca sürdürdüğü “*tanınma arayışındaki pasif aktör*” konumundan çıkarak, Sovyet dış politikasının belirli bölgelerdeki uygulayıcı uzantısı ve vekil aktörü hâline dönüşmüştür (Lovenduski & Woodall, 1987, s. 407–408). Bu bağlamda, 1970’li yılların ortalarına gelindiğinde, SED ile Sovyetler Birliği Komünist Partisi arasındaki istişare mekanizmaları belirli bir rutin ve işleyiş düzeyine ulaşmıştır. Moskova’nın eski lider Ulbricht’in yerine daha sadık bir figür olan Honecker’i getirmesinin ardından, Sovyet liderliği aktif müdahaleci bir tutumdan uzaklaşıp, Doğu Almanya’nın faaliyetlerini gözlemleyen ve ancak gerekli görüldüğünde stratejik yönlendirmeler/tavsiyeler yapan bir yaklaşıma yönelmiştir. Bununla birlikte, bu pasif gözetim biçimi, Sovyetler Birliği’nin zayıflığının değil; aksine, Doğu Almanya’yı mümkün olan en düşük maliyetle yönlendirme stratejisinin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir (Müller, 2015, s. 359).

Sovyetler Birliği’nin Doğu Almanya’ya yönelik bu görece esnek tutumu, DDR’nin dış politika alanında daha inisiyatifli ve çıkar odaklı davranabilmesinin de önünü açmıştır. Nitekim Doğu Almanya’nın Üçüncü Dünya’ya, özellikle de Afrika kıtasına yönelik dış politikası çoğu zaman Sovyet proleter enternasyonalizm ve anti-empyrialist dayanışma ilkeleri çerçevesinde değerlendirilse de bu faaliyetlerin arka planında büyük ölçüde kendi politik, ekonomik ve ideolojik çıkarlarını önceleyen pragmatik bir yönelim bulunmaktadır (Study Commission on US Policy toward Southern Africa, 1984, s. 334; Döring, 1999, s. 32). Nitekim DDR, Afrika’daki varlığını yalnızca sosyalist dayanışma adına değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Bloku ülkelerinden gelen hammadde tedarikinin azalması karşısında alternatif kaynaklara erişimi güvence altına almak amacıyla da sürdürmüştür (Kersey, 1981, s. 17). Güney Afrika’daki zengin doğal kaynaklar ve madenler, bu anlamda Doğu Almanya için ekonomik açıdan stratejik öneme sahip olmuş; bölgeye yönelik ilgiyi yalnızca ideolojik değil aynı zamanda ekonomik temellere dayandırmıştır. Aynı zamanda, Avrupa dışındaki coğrafyalarda –örneğin Güney Afrika’da– aktif olmak, DDR’nin Batı Almanya karşısında daha güçlü ve bağımsız bir kimlik inşa etme çabasının bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Kersey, 1981, s. 18). Bu bağlamda, iki Almanya arasındaki rekabet, yalnızca Avrupa içi ideolojik bir ayrışma değil, aynı zamanda küresel düzeyde tanınırlık, etki ve prestij mücadelesine dönüşmüştür. Batı Almanya’nın liberal, demokratik ve ekonomik olarak daha başarılı bir model olarak sunulmasına karşılık, Doğu Almanya kendisini anti-faşist, ilerici ve Üçüncü Dünya ile dayanışma içinde olan alternatif bir model olarak konumlandırmıştır. Her ne kadar bazı araştırmacılar, DDR’nin dış politika yapım sürecinde Sovyetler Birliği’ne olan bağımlılığı nedeniyle özgün bir dış politika kimliğinden yoksun olduğunu öne sürseler de (Ivkina, 2024, s. 536) sahadaki uygulamalar, özellikle Afrika’daki girişimler, DDR’nin yalnızca Moskova’nın bir uzantısı olmadığını; aksine belirli konularda özerk ve çıkar odaklı bir aktör olarak hareket edebildiğini göstermektedir (Grundt, 1981, s. 595; Ivkina, 2024, s. 536).

Uluslararası tanınmanın sağlanmasıyla birlikte, DDR’nin dış politika pratiği yalnızca daha geniş bir alana yayılmakla kalmamış, aynı zamanda sosyalist ideoloji doğrultusunda anayasal düzeyde açık ve sistematik biçimde tanımlanmıştır. Alman Demokratik Cumhuriyeti’nin dış politikasının ana hedefleri 1968 ve 1974 DDR Anayasalarında açık bir biçimde ifade edilmiştir. 1974 tarihli Anayasa’nın 6. maddesi, DDR’nin dış politikasına yön veren temel ilkeleri sıralamaktadır (DDR Anayasası, 1974):

¹⁰ Karl Seidel; 1956-90 yılları arasında DDR Dışişleri Bakanlığı’nda, 1966-69 yılları arasında Moskova’daki Büyükelçilik Konseyi’nde çalıştı. 1970’ten 1990’a kadar Dışişleri Bakanlığı’ndaki Batı Almanya departmanı başkanı ve dolayısıyla Bonn diplomatları için en önemli DDR irtibat kişisiydi (Seidel’in anıları ve daha fazla bilgi için bkz. Seidel, 2002)

¹¹ Batı Almanya tarafından “fiilen tanınması” dışında, Temel Antlaşma’nın Doğu Almanya için en önemli sonucu; iki Almanya arasında doğrudan hat kurulması oldu. O zamana kadar iki Almanya arasındaki her türlü temas Moskova’nın arabuluculuğunda ve “*Kremlin’in kendi çıkarları doğrultusunda*” gerçekleşiyordu. O andan itibaren Doğu Almanya en azından her hareketinde Sovyetlerin izni olmadan kendi politikasını gerçekleştirme çalıştı. Genel olarak Batı ve özel olarak da Batı Almanya ile ekonomik ilişkiler giderek yoğunlaştı: 1970 ve 1975 yılları arasında “kapitalist devletlerle” dış ticaret iki katına çıktı ve “Batı Markı” en önemli para birimi olmasa da ikinci para birimi oldu (Müller, 2015, s. 362)

6/1: Kendi toprakları üzerindeki insanların çıkarlarına ve uluslararası yükümlülüklerine bağlı olarak, Alman Demokratik Cumhuriyeti Alman militarizmini ve Nazizm'i kökünden kazıdı. Sosyalizme ve barışa, uluslararası anlayışa ve güvenliğe hizmet eden bir dış politika yürütmektedir.

6/2: Alman Demokratik Cumhuriyeti Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ile sonsuza kadar ve geri dönülemez bir şekilde müttefikdir. Onunla yakın ve kardeşçe ittifak, Alman Demokratik Cumhuriyeti halkının sosyalizm ve barış yolunda ilerlemesini garanti ediyor. Alman Demokratik Cumhuriyeti, sosyalist topluluğun ayrılmaz bir parçasıdır. Sosyalist enternasyonalizm ilkelere güçlendirilmesine sadakatle katkıda bulunur; sosyalist topluluğun bütün devletleriyle dostluk, karşılıklı iş birliği ve karşılıklı yardım sağlar ve geliştirir.

6/3: Alman Demokratik Cumhuriyeti, emperyalizme ve sömürgeci rejime karşı savaşan devletleri ve halkları, ulusal özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinde, toplumsal ilerlemelerinde destekler. Alman Demokratik Cumhuriyeti, farklı sosyal sistemlere sahip devletler arasında barış içinde bir arada yaşama ilkelerinin uygulanmasını savunmakta ve eşit haklar ve karşılıklı saygı temelinde bütün devletlerle iş birliğini teşvik eder.

6/4: Alman Demokratik Cumhuriyeti, Avrupa'da güvenlik ve iş birliği için, dünyadaki istikrarlı bir barış düzeni için ve genel silahsızlanma için çalışır.

6/5: Militarist ve rövanşist propagandanın her türlü şekli, savaş kışkırtıcılığı ve inançlara, ukralara ve uluslara yönelik nefret tezahürleri, suç olarak cezalandırılır.

Anayasasının 6. Maddesi ile birlikte 1975'te SSCB ile yapılan uluslararası anlaşma doğrultusunda, barış içinde bir arada yaşama "friedliche Koexistenz"¹², sosyalist (proleteryan) enternasyonalizm "sozialistischer (proletarischer) Internationalismus" ve anti-emperyalist dayanışma "antiimperialistische Solidarität" DDR'nin dış politikasının temel ilkelerini oluşturdu (Bruns, 1989, s. 254-264; Bulla, 1988, s. 19). DDR'e göre bu üç önemli temel ilke birbiri ile çelişmeyen aksine birbirlerini tamamlayıcı bir yapıya sahiptir. Ancak DDR üzerine yapılan literatür çalışmaları dayanağında Bruns'a göre; "sosyalist enternasyonalizm" ilkesinin tüm diğer ilkelerin üzerinde yer aldığı çok açık bir şekilde görülmektedir (Bruns, 1989, s. 264).

Bulla ve Wentker; DDR'nin Marksist-Leninist ideoloji çerçevesinde anayasasında şekillenen devlet yapısının gerçek anlamda onun dış politikasının özünü oluşturmadığını savunmaktadırlar (Bulla, 1988, s. 7; Wentker, 2007, s. 2). Başka bir ifadeyle onlara göre; DDR Anayasasının 6. Maddesinde: barışçıl bir arada yaşama, sosyalist (proleteryan) enternasyonalizm ve anti-emperyalist dayanışma ile birlikte SSCB ve sosyalist topluluğa olan sıkı bağlılık ve dostluğun – emperyalizme ve sömürgeci rejime karşı savaşan devletleri ve halkların özgürlük, bağımsızlık ve toplumsal ilerleme mücadelesinde desteklenmesi – ve son olarak farklı toplumsal düzen devletleri arasında barış içinde bir arada yaşama ilkelerinin uygulanmasını savunulması ve eşit haklar ve karşılıklı saygı temelinde tüm devletlerle işbirliğinin teşvik edilmesine yapılan vurgu aslında gerçeği yansıtmamıştır.

Devlet partisi SED yönetimi tarafından belirli bir zümre tarafından belirlenen ve yönetilen DDR dış politikasında ideolojik karakter temel bir faktör olmamıştır. Bu doğrultuda SED yönetimi her zaman, örneğin, meşruyetini artırmak, manevra alanını genişletmek ya da ekonomik ve mali destek elde etmek yoluyla, DDR'nin varlığını güvence altına

¹² Barış içinde bir arada yaşama (friedliche Koexistenz) doktrini, Sovyetler Birliği'nin 1920'lerde dünya çapında beklenen komünist devrimin gerçekleşmesi üzerine benimsediği "tek ülkede sosyalizm kurulması" stratejisinden türemiştir. Bu ilke, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, 1950'li yıllarda sosyalist olmayan devletlerle ilişkilerin yeniden tanımlanması sürecinde merkezi bir dış politika aracı haline gelmiştir. Sovyet dış politikasında devrimin silahlı mücadele yoluyla değil, uluslararası sınıf mücadelesi çerçevesinde gerçekleştirileceği anlayışı hakim olmaya başlamıştır. Bu bağlamda, kapitalist ve sosyalist sistemlerin barış içinde bir arada var olabileceği kabul edilmiş; ancak bu, ideolojik mücadeleden vazgeçildiği anlamına gelmemiştir. Aksine, "barış içinde birlikte yaşama" stratejisi, dünya devrimi hedefinden feragat değil, bu hedefin gerçekleştirilmesine yönelik taktiksel bir revizyon olarak değerlendirilmiştir. Özellikle nükleer çağda büyük ölçekli savaşların yıkıcılığı göz önünde bulundurulduğunda, farklı toplumsal sistemlerin barış içinde bir arada yaşaması bir tercihten ziyade bir zorunluluk olarak sunulmuştur. Bu yaklaşım, her ne kadar güç kullanımını doğrudan görmese de sosyalist dış politikanın agresif bileşenlerini tamamen dışlamış; ideolojik düzeyde çatışmacı bir çizginin devamına imkân tanımıştır. Nitekim sosyalist yönetimlerin, komünist ideolojiyi tehdit eden dinî yapılarla sürdürdükleri mücadele de bu çerçevede bir çelişki yaratmıştır. Din, bir ideoloji olarak görülmüş ve sosyalist sistemin nihai hedefi doğrultusunda ortadan kaldırılması gereken bir unsur olarak değerlendirilmiştir (Görtemaker, 2010, s. 24; Emmerling, 2013, s. 29-30; Cerny-Werner, 2011, s. 85).

almakla ilgilenmiştir (Wentker, 2007, s. 2). İdeolojik açıdan dış politika önceliği ve önem derecesi bakımından Batılı kapitalist devletlerle olan ilişkiler, sosyalist ülkeler ile olan ilişkilerin altında gibi gözükse de gerçekte SSCB ile var olma güvencesi ve Batı Almanya olan ilişkinin yanında DDR için Batılı sanayileşmiş ülkelerle ilişkilerin tasarlanması ve geliştirilmesi her zaman siyasi ve ekonomik çıkarlar açısından hayati önemde olmuştur (Bulla, 1988, s. 7).

Doğu Almanya'da 1970'ler ekonomik ama hayali bir patlamaya tanıklık etmiş ve ekonomi politikalarındaki büyük hatalar¹³ 1980'lerin başında bir ekonomik krize yol açmıştı (Graf, 2020, 115). Ekonomik krizle boğuşan Doğu Almanya, siyasi konumu ve prestiji ne olursa olsun diğer ekonomik aktörlerle rekabet edememiştir. Bunun sonucunda ise ekonomik ihtiyaçlar ideolojik ideallerin açıkça göz ardı edilmesine yol açtı. Döviz ve petrole duyulan ihtiyaç 1980'lerde son derece acil bir hal aldı ve Doğu Almanya'nın uluslararası davranışlarında tespit edilebilir bir "çifte standart" yarattı. Doğu Almanya'nın dış politikası resmi olarak ideolojik ilkelere dayansa da pragmatik akıl yürütme, Doğu Almanya için faydalı olduğu düşünüldüğünde Marksist-Leninist idealleri düzenli olarak geçersiz kıldı: SED, uygun gördüğü her durumda "Realpolitik"i tercih etti (Müller, 2015, s. 364). Ticaret Koordinasyonu (Kommerzielle Koordinierung – KoKo) ve onun sahte şirketleri¹⁴, Doğu Almanya'yı ve ekonomisini ayakta ve canlı tutmak için umutsuzca ihtiyaç duyulan dövizde elde etti (Bülbül, 2021, s. 183).

DDR dış politika temel ilkelerine sadık kaldığını iddia etse de bu ilkeler arasındaki çelişkilerden dolayı bazı vakalara uyum sağlayamadığı birçok farklı örnekte görülmüştür. Sosyalist, proleter enternasyonalizmi ve "barış içinde bir arada yaşama" arasındaki ilişkinin çelişkilerden arınmış (tutarlı) olmadığı ve her durumda proleter enternasyonalizminin "barış içinde bir arada yaşama" üstün ya da öncelikli olduğuna karar verilemeyeceği, Şili (11 Eylül 1973 tarihindeki Şili Marksist/Sosyalist Devlet Başkanı Salvador Allende Gossens Suikastı – Pinochet darbesinden sonra)¹⁵, Libya, Suriye ve son olarak İran'daki gelişmeler örnekleriyle görülmüştür. İran Şahı, kendi ülkesindeki komünistlerle (1941'de kurulan Tudeh – İran Kitlelerinin Partisi) ile sadece acımasızlığıyla bilinen gizli polisi (SAVAK) aracılığıyla dolaylı olarak ilişki kurarken, Doğu Almanya Şah rejimiyle mükemmel temaslar kurmakta hiçbir sakınca görmemiştir. Komünist Tudeh partisinin ülkede zulüm gördüğü dönemde Sindennann gibi birçok DDR siyasetçisi İran'a çok sayıda seyahat gerçekleştirmiştir. Başka bir deyişle, proleter enternasyonalizminden kaynaklanan komünistlerle dayanışma çağrısı/gerekliliği burada açıkça gerçekleştirilmeyip, Tudeh partisinin durumu görmezden gelinmiştir.¹⁶ Buna karşın hammadde fakiri Doğu Avrupalıların petrol çıkarları ve İran'a ihracat yapma ve böylece döviz elde etme fırsatları öncelikli olmuştur (Klüsener, 2021, s. 107). Bu bağlamda SED; Tudeh ile olan ideolojik ve sosyalist bağını / sosyalist dayanışmasını, İran'la gelişen dostane ilişkiler çerçevesinde artan ekonomik ve siyasi çıkarlarına karşılık kurban etmiştir (Bruns, 1989, s. 264-265; Klüsener, 2021, s. 121-122, 128).

DDR'nin siyasi ve ideolojik çıkarları doğrultusunda Afrika öncelikli,

¹³ 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik darboğazlar karşısında, Doğu Bloku'ndaki Romanya, Macaristan, Polonya ve Bulgaristan gibi ülkeler, ihracatlarını artırmak amacıyla daha esnek ekonomik politikalara yönelmiş ve bu doğrultuda Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) tanınmasını savunmuşlardır. Buna karşın, Sovyetler Birliği ve özellikle Doğu Almanya, AET'nin tanınmasına kesin bir biçimde karşı çıkmıştır. Doğu Alman liderliği, sosyalist devletlerin Batı teknolojisine olan artan bağımlılığın ve yapısal ekonomik sorunların farkında olmasına rağmen, COMECON'un daha derinlemesine entegrasyonunu ve AET'ye karşı ortak ve eşgüdümlü bir politika benimsenmesini savunmuştur (SAPMO-BArch, 1972). Bu tutum, zaman zaman Doğu Almanya'yı sosyalist blok içinde diplomatik ve ekonomik izolasyon riskiyle karşı karşıya bırakmıştır.

¹⁴ KoKo'nun Silah Firmalarının bazıları: IMES, WITRA ve AHB.

¹⁵ 11 Eylül 1973'te Augusto Pinochet komutasındaki hava kuvvetlerinin hükümet sarayı La Moneda'yı bombalaması ile gerçekleşen darbeden sonra, DDR, her şeyden önce Şili'deki ekonomik çıkarlarının güvencesine almayarak Ekim 1973'te DDR "önemli hammadde" tedariyle dış ticaret ilişkilerini sürdürmek istediğini beyan etmiştir (Emmerling, 2013, s. 296).

¹⁶ DDR Tudeh ya da İran ile ilişkilerinde tutarsız/ikiyüzlü bir davranış sergilemiştir. 1957'den 1979'a kadar SED, İran'da zulüm gören Komünist Tudeh Partisi'nin liderliğine sığınma hakkı vermiş ve Leipzig'de bir merkez kurmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda Tudeh ile birlikte Türk Komünist Partisi, Doğu Almanya'da liderlik merkezine sahip olan yegâne yabancı parti olmuştur. Bunun yanında Doğu Almanya, Tudeh'e mali ve örgütsel destek vererek İran'ın işçilerine doğrudan müdahale etti ve Tudeh üyelerinin Farsça yayın yapan Radyo Peyk-e İran'ı kurmalarına yardım ederek, 1957-1963 yılları arasında programlarını İran'da yayınlamak için Uluslararası Berlin Radyosu'nu teknik altyapısını kullananlarını sağladılar (Klüsener, 2021, s. 5; Shafie, 2019). Burada bir çelişki gözüküyor olsa da Doğu Almanya'nın değişen ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda 1960'lar sonuna doğru hem İran'daki Tudeh partisi hem de birçok farklı ülkedeki kendisine yakın ideolojik ve sosyalist bağı görmeyen gelmeye başladığı görülmektedir. Bunun yanında Moskova, Tudeh'in faaliyetlerinin İran ile gelişen ilişkilerini tehlikeye atmasını kesinlikle istememesi DDR üzerinde önemli bir baskı yaratmıştır. Tudeh ile olan ilişkiler DDR ve SSCB'nin İran ile sürdürdükleri ilişkilerin durumuna bağlı olarak dalgalı bir seyir izlemiştir. Aslında DDR'nin bu ikiyüzlü politikasını bir Alman dış politikası geleneği olarak hem Batı Almanya'da hem de günümüz Almanya Federal Cumhuriyeti'nde sıklıkla görmekteyiz. (Daha fazla bilgi için bkz. Klüsener, 2021, s. 101-105; Bülbül, 2021).

üçüncü dünya ülkeleri ile onların bağımsızlığı ve sömürgeci güçlere karşı verdikleri bağımsızlık mücadelesine verdiği ideolojik destek, ekonomik kaygıların etkisiyle 1979 sonrası ekonomik çıkarlar ideolojik hedeflerin yerini aldı (Emmerling, 2013, s. 334). Öyle ki 1987 sonbaharında Doğu Berlin 1976'da ortaya koyduğu İsrail'e yönelik ticaret yasağını hafifletmeyi bile düşündü. Bu düşüncenin arka planında ise, İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesi arzusu değildi, her şeyden önce (Yahudi) Amerikalı girişimcilerle ticari ilişkilerin yoğunlaştırılması umudu yatmaktaydı (Osterer, 2013, s. 10). DDR, 1980'li yılların başlangıcı ile birlikte dış politikasında bir dönüşüme giderek, üçüncü dünya ülkeleriyle olan ilişkilerinde ideolojik bir yaklaşım yerine ekonomi ve ticareti daha çok önceleyen bir yaklaşımı tercih etmeye başladı (Bülül, 2021, s. 183). Bu “*çifte standardın*” en çarpıcı örneklerinden biri de 1980'lerde Irak-İran Savaşı'nın her iki tarafıyla yapılan silah ticaretiydi (Judt, 2013, s. 255; Deutscher Bundestag, 1994, s. 189-193).¹⁷ Ancak bu istisnai bir durum değildi. Benzer bir karar, 1980'lerin sonunda iki Yemen için de verilmişti. Dahası, “barış devleti” Doğu Almanya, ürünlerini kime sattığını çok iyi bilerek “*Abu-Nidal Grubu*” gibi terörist gruplara¹⁸ silah ve mühimmat sağladı (Deutscher Bundestag 1994, s. 204-211). Bu “*çifte standart*” Doğu Alman dış politikasının doğal bir parçasıydı. Ekonomik ihtiyaçlar, SED'in tek partili bir sistemin öncüsü olarak hayatta kalmasını güvence altına almak için dış politika eylemlerini dikte ediyordu. Bu durum, Doğu Almanya'nın “*küçük ulusların*” savunucusu, bir “*barış devleti*”, ezilenlerle dayanışması ve dolayısıyla “*dürüst arabulucu*” dış politika stratejisi gibi hakim kavramların maskesini inkar edilemez bir şekilde ortadan kaldırmaktadır (Müller, 2015, s. 145, 364).

IV. Dönem: Gorbaçov Etkisi – Çözülme ve Sonun Başlangıcı (1985-1990)

Mihail Gorbaçov'un 11 Mart 1985 tarihinde Sovyet Komünist Parti Genel Sekteri görevine gelmesi ile birlikte SSCB'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik bunalımdan çıkarmak amacıyla “*perestroyka – yeniden yapılanma*” ve “*glasnost – açıklık/şeffaflık*” olarak bilinen politikaları ile siyaset ve toplumu reform ederek, baskıcı siyasi-ekonomik duruma mücadele etmek istedi (Schattenberg ve Lehmann, 2014, s. 40-41; Scholtyseck, 2005, s. 40-41; Plassa, 2019, s. 2).¹⁹ Her ne kadar yapılan bu reformların amacı siyasi ve ekonomik açıdan kötü bir durumda olan Sovyetlerin dağılmasının önlenmesi olsa da tüm bu çabalara ve reformlara karşın 1991 yılında SSCB parçalanmaktan kaçamadı (Schattenberg ve Lehmann, 2014, s. 40-43; Canşen, 2011, s. 80). Gorbaçov bu reform çabalarının yanında 1986 Kasım ayında Varşova Paketi üyeleri üzerindeki “*Brejnev Doktrini*” kısıtlamalarını “*de facto*” olarak askıya alma yoluyla üyelerin özellikle dış politika alanında daha fazla serbest hareket edebilmesinin önünü açtı (Scholtyseck, 2005, s. 43; Schattenberg ve Lehmann, 2014, s. 50). Tüm bu olumlu reformlara karşın DDR ve bu bağlamda SED yönetimi bu reformlara şüpheyle yaklaştı (Scholtyseck, 2005, s. 43).

SED bu reform çalışmalarını kendi varlığına bir tehdit olarak algılaması nedeniyle siyasal ideolojik rejimin devamı noktasında bu reformlara karşı katı bir tutum sergilemiştir. Öyle ki Honecker bir dizi Sovyet yayınının Doğu Almanya'da dağıtılmasını bile yasaklamıştır (Bundesarchiv, 1989, s. 460-462). DDR ve bu bağlamda SED'in bu reformları karşı katı bir tepki koyması SSCB ve DDR arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Bu çerçevede Gorbaçov ile SED Genel Sekreteri Erich Honecker arasındaki kişisel ilişki de bariz bir şekilde soğumuştur. Gorbaçov DDR'nin kuruluşunun 40. yıldönümü için Doğu Berlin'i ziyaret ettiğinde, gönülsüz Erich Honecker'i reformları yapmaya davet etti. Gorbaçov; “*her kim çok geç gelirse, hayat onu cezalandırır*” sözü ile DDR ve Honecker'e uyarısını açık bir şekilde ifade etmiştir (Schattenberg ve Lehmann, 2014, s. 50; Scholtyseck, 2005, s. 46, 126; Siebs, 1999, s. 322). Her

¹⁷ DDR her iki savaşan tarafa, İran ve Irak'a silah (esas olarak AK-47 Kalashnikov hafif makineli tüfekler ve kullanılan T-55 tankları) ve destekleyici ekipman (kamyon teslimatları, MiG uçaklarının bakımı) sağladı.

¹⁸ DDR'nin silah ve mühimmat sağladığı bir diğer terör örgütü ise PKK'ydı (Bülül, 2021, s. 185).

¹⁹ Gorbaçov “*Perestroyka*” politikası ile siyasal ve ekonomik sistemi yeniden yapılandırmak suretiyle SSCB'nin uyguladığı ekonomik sisteminin merkezizetçi yapısını değiştirmek ve bu doğrultuda piyasa ekonomisini oluşturmak, başka bir deyişle liberal ekonomiye geçilmesi ve ülkenin demokratikleştirilmesini hedeflemiştir. “*Glasnost şeffaflık*” politikası doğrultusunda ise düşünce ve ifade özgürlüğüyle halkı devlete yakınlıktırma ve böylece halkın desteğinin alınması amaçlanmıştır (Canşen, 2011, s. 80; Plassa, 2019, s. 2).

ne kadar Doğu Almanya, 1980'ler boyunca Sovyet güvenlik ve silahlanma politikalarına sıkı sıkıya bağlı kalsa da Doğu Berlin'deki katı ve dogmatik SED rejimi, Sovyetler Birliği'nde hızla gelişen reform dinamiklerine ayak uydurmakta yetersiz kalmıştır. Bunun yerine SED liderliği Marksizm-Leninizm ve Soğuk Savaş'ın ideolojik gerçeklerine inatla bağlı kalmıştır. Doğu Almanya'nın Moskova tarafından çizilen “dış politika sınırlarının” genişletilmesi ve esnekliğinin artırılmasına yönelik girişimler, sonunda sadece DDR'nin dış politikasını değil, aynı zamanda kaskatı kesilmiş devletini ve rejimini de aşırı zorlamıştır (Müller, 2015, s. 360).

DDR'nin bu reform çabalarına karşı koymasının yanında Erich Honecker'in 7-11 Eylül 1987 yılında ilk defa bir Doğu Alman liderinin Bonn'a resmi çalışma ziyareti bulunması ile Batı Almanya tarafından DDR nihai bir şekilde eşit ve bağımsız bir devlet olarak onaylanması noktasında önemli bir adım oldu (Scholtyseck, 2005, s. 45). Bu olumlu gelişmeye rağmen 1989'un başında hiç kimse, DDR'nin aynı yılın sonunda çözülmesinin son aşamasında olacağına ciddi olarak inanmadı. SED Genel Sekreteri Erich Honecker, 19 Ocak 1989'da katıldığı bir konferansta “*Mevcut olan nedenler ortadan kaldırılmazsa, Berlin Duvarı'nın 50 hatta 100 yıl daha kalacağını*” duyurmuştu (Ide, 2014; Die Bundesregierung, 1989, s. 14). (Bundesarchiv, 1989, s. 460-462).

1989 sonbaharında, Doğu Almanya'daki SED rejimi, halkın iki farklı şekilde ortaya koyduğu protestolar karşısında çöktü: bir yandan ülkeyi terk etmek yoluyla yapılan protestolar “*Protest durch Weggehen*”²⁰, diğer yandan ülkede kalıp kitlesel gösterilerle direniş göstererek yapılan protestolar “*Protest durch Dableiben*”. Bu protestolar, 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla doruk noktasına ulaştı ve DDR rejiminin sonunu getirdi (Daha fazla bilgi için bkz. Hertle, 1996). Bu gelişme, Alman toplumu ve tüm aktörler tarafından, komünist rejimi sona erdiren bir sivil halk devrimi olarak değerlendirildi. DDR çöktü, ancak Bierling ve Oldenburg'un belirttiği gibi, bu çöküş “*içten/içeride doğru patlayarak*” gerçekleşti (Schneider, 1994, s. 8; Bülül, 2021, s. 169).

Berlin Duvarı'nın (9 Kasım 1989) yıkılmasının ardından, 22 Aralık 1989'da Brandenburg Kapısı'nın her iki Alman şansöyesinin katılımıyla açılması, Doğu Almanya'da 18 Mart 1990 tarihinde yapılan ilk özgür seçimlerde SED'in Halk Konseyi'nde yaklaşık 40 yıldır sahip çoğunluğunu kaybetmesi gibi önemli gelişmeler yaşandı. Bu seçimler sonucunda Lothar de Maizière (CDU) başbakan seçildi. Ayrıca, 14 Mart 1990'da başlayan ve 12 Eylül 1990'da Moskova'da imzalanan “*İki Artı Dört Görüşmeleri*”²¹ süreci tamamlandı. Son olarak, 3 Ekim 1990 tarihinde ise DDR Halk Konseyi, Doğu Almanya topraklarında Almanya Federal Cumhuriyeti yasalarının geçerliliği olduğunu kabul etti. Tüm bu gelişmelerin sonucunda, 3 Ekim 1990'da her iki Almanya yeniden birleşti ve Doğu Almanya tarihin sayfalarında kendisine ayrılan yerini aldı (Scholtyseck, 2005, s. 50-51; Bülül, 2021, s. 169).

Doğu Almanya'nın Dış Politikasının Karar Alma Süreçlerindeki Aktörler

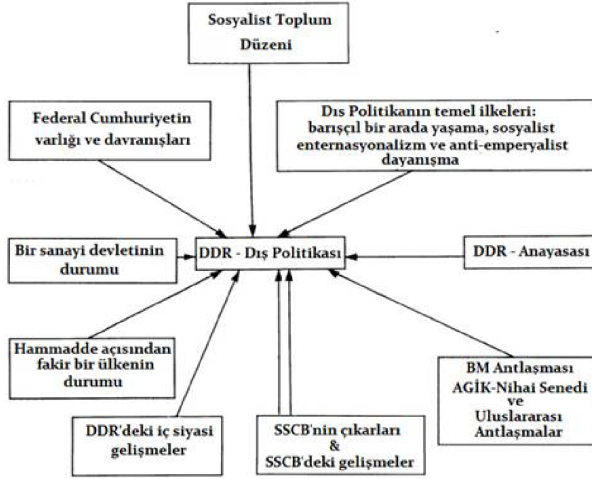
Doğu Almanya, kuruluşundan itibaren “*demokratik merkezizetçilik*” büyüü altında güçlü bir hiyerarşik yapıya sahip oldu. Doğu Avrupa'nın diğer ülkelerinde de benzer şekilde, SED'in fiili devlet partisi olarak belirgin bir hâkimiyeti erken dönemde belirginleşti (Scholtyseck, 2003, s. 69; Wentker, 2007, s. 27; Lapp, 1982, s. 10). Parti ve devlet kurumları arasındaki içsel ikilik, en sonunda iktidarın partinin tepesinde toplanmasına yol açtı (Krämer ve Wallraf, 1991, s. 134; Lapp, 1982, s. 11). Normalde hükümetin veya Dışişleri Bakanlığı'nın yetkinde olması gereken kararlar Politbüro'da, Merkez Komitesi'nde veya rejimin sonlarına doğru giderek daha belirgin bir biçimde tek başına SED Genel Sekreteri tarafından alınmaya başlandı. Kişilik kültürü ve keyfi yönetim, temel yapıları sonuna kadar değiştirilemeyen bir devlette iktidarın kullanılmasının temel özellikleriydi ve öyle de olmaya devam etti (Scholtyseck, 2003, s. 69).

²⁰ Eylül 1989'da yaklaşık olarak 25 bin Doğu Alman, Çekoslovakya ve Macaristan'da bulunan Almanya Federal Cumhuriyeti Büyükelçilikleri vasıtasıyla Batı Almanya'ya geçiş yaptı. Sovyet yönetimi DDR'den yoğun bir şekilde Batı Almanya'ya yapılan bu geçişlere hiçbir şekilde müdahalede bulunmamıştır (Scholtyseck, 2005, s. 47; Schattenberg ve Lehmann, 2014, s. 50).

²¹ İlginç bir şekilde “iki artı dört görüşmeleri” sürecinde Gorbaçov, tıpkı İkinci Dünya Savaşı'nda oluşturulan anti-Nazi koalisyonunda olduğu gibi Batı Müttefiklerinin yanında yer almayı tercih etti. Rus birlikleri, 1994 yılında eski Doğu Almanya toprakları üzerinden tamamen geri çekildi (Schattenberg ve Lehmann, 2014, s. 50).

DDR'nin dış politikası belirlenirken hangi faktörlerin/aktörlerin neleri amaçladığı ve bu bağlamda karar alma süreçlerinde hangi aktörlerin/kurumların etkin güç olduğu sorusuna yönelik önemli tartışmalar bulunmaktadır. DDR'nin dış politika karar alma süreçleri ve bu bağlamda dış politika davranışları/çıktılarına yönelik yapılan çalışmalarda birçok faktörün etkinliği ya da belirleyiciliği ortaya konmuştur (Bruns, 1989, s. 268). Bu çerçevede aşağıda verilen şema genel bir bakış açısı sunmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki bu verilen faktörlerin etkinlik seviyesi zamana ve vakalara göre değişim göstermiştir.

ŞEKİL 1 | DDR'nin Dış Politikasının Belirleyici Faktörleri

Kaynak: Bruns, 1989, s. 269.

1949'dan 1951'e kadar hatta bu sürenin daha ötesine kadar DDR dış politikada etkili araç ve gereçlerin yokluğu nedeniyle etkili bir dış politika yürütememiştir (Lemke, 2001, s. 73). Yukarıda belirtilen faktörler çerçevesinde şekillenen DDR'nin daha doğrusu SED'in dış politikası diğer politika alanlarında olduğu gibi SED üst yönetimi tarafından tasarlanmış ve bu amaçla parti araçları, devlet araçlarına göre daha büyük yetki ile donatılmıştır (Wentker, 2007, s. 29; Lapp, 1982, s. 7, 11). Dış politika karar verme sürecinin DDR'deki seyri, birkaç örgütsel değişiklik dışında 40 yıllık varoluşunda aynı kalmıştır (Siebs, 1999, s. 59). Dış politika karar alımı ve alınan kararların uygulanması noktasında parti ve devlet araçları önemli rol oynamıştır. Bu noktadan hareketle eylem kararı alma yetkisi yalnızca Politbüro ve Merkez Komite Sekreterliği için mahfuz olmuş ve tüm temel kararlar burada verilmiştir. Politbüro içerisinde, Genel Sekreterin karar alma konusundaki baskın etkisi vardı.²²

Bakanlar Konseyi (*Ministerrat*)²³ tarafından, Politbüro veya Merkez Komitesi Sekreteriyası tarafından alınan kararları takiben onaylanır. Bu onaylama, kararları uygulama ile görevlendirilen devlet organlarına iletmek için bağlayıcı bir görev olarak sunulan resmi bir süreci ifade etmektedir (Siebs, 1999, s. 60). Bu çerçevede Politbüro dış politika kararlarının "hazırlanması" başka bir ifadeyle durumun değerlendirilmesi ve alternatif eylem biçimlerinin oluşturulması ve bu kararların "uygulanması" dan, 07 Ekim 1949 tarihinde kurulan (Lapp, 1982, s. 82) ve dış politika araçlarının merkezinde bulunan Alman Demokratik Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı "*Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten – MfAA*" ve onun Dışişleri Bakanı²⁴

²² Bazı Politbüro üyeleri görevleri, kişilikleri veya Genel Sekreter ile olan kişisel ilişkileri nedeniyle özel bir konuma sahipti ve bu da onlara daha yüksek bir yetki seviyesi sağlıyordu (Siebs, 1999, s. 60; Lapp, 1982, s. 126).

²³ DDR Anayasası – Bölüm 3, Madde 76/1: "Halk Meclisi'nin bir organı olarak, Bakanlar Konseyi Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin Hükümeti'dir. Halk Meclisi adına devlet politikasını düzenli bir şekilde uygulanmasını yönetir ve siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal yanı sıra kendisine devredilen savunma görevlerinin yerine getirilmesini organize eder. Kendisinin bu faaliyetleri için Halk Meclisi'ne karşı sorumlu ve mesuldür". 76/3: "Bakanlar Konseyi, bu anayasasının ilkelerine uygun olarak Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin dış politikasını uygulamasını yönetir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri ve diğer sosyalist devletlerle olan iş birliğini derinleştirir ve Alman Demokratik Cumhuriyeti sosyalist devlet topluluğu güçlendirilmesini yönelik aktif katılım sağlar". 76/4: "Bakanlar Konseyi, uluslararası anlaşmaların neticelenmesi ve fesih konusundaki yeterliliğine göre karar verir. Devlet anlaşmalarını hazırlar". Madde 77: "Bakanlar Kurulu, özülmesi gereken resmi iş ve dış politika görevleri için çalışma/hazırlık yapar ve kanun ve karar tasarımlarını Halk Meclisi'ne sunar" (Bakanlar Konseyi'nin yetki ve görevleri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik Kapitel 3., Der Ministerrat Art. 76-80).

²⁴ Doğu Almanya Dışişleri Bakanları 1949-1990: Georg Dertinger (12 Ekim 1949 – 15 Ocak 1953) → Anton Ackermann (15 Ocak 1953 – Temmuz 1953) → Lothar Bolz (Temmuz 1953 – 24 Haziran 1965) → Otto Winzer (24 Haziran 1965 – 20 Ocak 1975) → Oskar Fischer (3 Mart 1975 – 12 Nisan 1990) → Markus Meckel (12 Nisan 1990 – 20 Ağustos 1990) → Lothar de Maizière (20 Ağustos 1990 – 2 Ekim 1990).

sorumluydu.²⁵ Muth; MfAA'nın DDR'nin ilk yıllarında bir dış politika aracı olmaktan çok uzak uzak olduğunu ve alt bir organ olarak; Politbüro ve Merkez Komite kararlarını uygulanmasını sağlayan ve bu bağlamda partinin fonksiyonel bir organı olarak hizmet ettiğini ifade etmiştir (Muth, 2001, s. 73). DDR Dışişleri Bakanlığı gerçekleştirmiş olduğu bu hizmeti kendi bünyesinde oluşturduğu görev alanlarında uzman altı ana bölüm ile gerçekleştirmiştir.²⁶

Devletlerarası işlev çerçevesinde her ne kadar Dışişleri Bakanlığı DDR'nin en önemli aracı olsa da özellikle DDR'nin uluslararası alanda tanınmasına ve ekonomik olarak kazanç sağlamasına yönelik önemli adımlar atan Dış Ticaret Bakanlığı (*Ministerium für Außenhandel MAH*)²⁷ önemli bir dış politika aygıtı olmuştur (Wentker, 2007, s. 51; Lapp, 1982, s. 159-168). Batı Almanya'nın DDR'nin ticari faaliyetlerini tolere etmesi doğrultusunda, DDR bu kapı aralığını ileride siyasi bir tanınma ile sonuçlanacağı düşüncesiyle amaçlı olarak özellikle sosyalist olmayan üçüncü ülkelerle daha fazla ticari ilişkiler kurmaya çalışarak dış ticareti "*DDR'nin tanınma mücadelesindeki en güçlü silah*" olarak görmüştür (Lapp, 1982, s. 168; Wentker, 2007, s. 51-52). Dış Ticaret Bakanlığı'nın faaliyetlerini tamamlayacak şekilde bu bakanlığa bağlı sosyal bir örgüt olarak Dış Ticaret Odası (*Kammer für Außenhandel KfA*) kuruldu (Wentker, 2007, s. 52). Dış ticaretin yanında ayrıca Milli Savunma Bakanlığı (*Ministerium für Nationale Verteidigung MfNV*) devletlerarası ilişkilerde önemli bir dış politika devlet aygıtı işlevi görmüştür (Fraude, 2006, s. 11; Lapp, 1982, s. 113).

Dışişleri, Dış Ticaret ve Savunma Bakanlığı gibi kurumsal yapıların yanında SED'in diğer yabancı ülkelerdeki komünist yönetim veya iktidarda olmayan komünist partilerle (Örn. Fransa ve İtalya'daki komünist partilerle) (Scholtyssek, 2005, s. 75; Lapp, 1982, s. 83) ilişkilerin sağlanmasında SED Merkez Komitesi Sekreteriyası Uluslararası İlişkiler Dairesi (*Abteilung für Internationale Verbindungen des Sekretariats des ZK*) önemli bir aygıt olmuştur (Fraude, 2006, s. 11; Lapp, 1982, s. 87). Bunun yanında DDR'nin dış politika aygıtları arasında SED yönetiminin yakın denetimi altında çalışan bir dizi sözde sosyal örgüt vardı. Halkların Dostluğu Birliği (*Liga für Völkerfreundschaft LfV*, 1961) ana çatısı altında; Yabancı ülkelerle Kültürel Bağlantılar Topluluğu (*Gesellschaft für kulturelle Verbindungen mit dem Ausland GkVA*, 1958), Alman-Arap Topluluğu (*Deutsch-Arabischen Gesellschaft*), Alman Afrika Topluluğu (*Deutsch Afrikanischen Gesellschaft*, 1961) gibi sosyal örgütler DDR'nin yurtdışında olumlu bir imajın yayılmasında önemli rol oynadılar (Wentker, 2007, s. 206; Scholtyssek, 2005, s. 75; Fraude, 2006, s. 11-12).

Sonuç

Bu çalışma, Doğu Almanya'nın 1949-1990 yılları arasındaki dış politikasını "*egemen aktör mü yoksa Sovyetlerin uydusu mu?*" ikilemi üzerinden incelemiştir. Analizler, DDR'nin dış politikasının Batı Almanya karşısında meşruiyet ve tanınma arayışı, Soğuk Savaş'ın bipolar yapısı ve Sovyetler Birliği'ne olan yapısal bağımlılığı nedeniyle ciddi kısıtlamalar altında şekillendiğini göstermiştir. Dış politika pratikleri büyük ölçüde ideolojik ve blok içi sadakat ile belirlenmiş, esneklik alanı sınırlı olmuştur. Özellikle ilk yıllarda (1949-1955), devletin kuruluşundan itibaren uluslararası alanda tamamen izole olduğu ve SSCB'nin dış politika çizgisini koşulsuz uyguladığı görülmüştür. Özellikle bu dönemde, Hallstein Doktrini gibi Batı Almanya'nın engellemeleri, DDR'yi üçüncü dünya ülkeleriyle ilişkiler kurmaya ve bu ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemeye yönelttiği görülmüştür. 1960'ların ortalarından itibaren uluslararası sistemde gözlenen yumuşama (détente) ortamı ile birlikte, Ulbricht'in 1965'te Mısır'a gerçekleştirdiği ziyaret gibi girişimler, DDR'nin dış politikada daha aktif olma iradesini ve kapasitesini göstermiştir. Her ne kadar bu tür adımlar dış politikada anlamlı bir manevra alanı yaratmasa da devletin

²⁵ Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin 1949 yılında kuruluşu ile birlikte Dışişleri Bakanlığı'nı kurabilmesi/sahip olmasına karşın Federal Almanya Cumhuriyeti ancak 1952 yılında bunu gerçekleştirebilmiştir. Wentker'e göre; DDR Dışişleri Bakanlığı kurulması önceden planlanan ve mutabık olunan kasıtlı bir Sovyet kararıydı (Wentker, 2007, s. 36; Scholtyssek, 2005, s. 6-7; Fraude, 2006, s. 11).

²⁶ Bölüm I: Genel Politika Sorunları, Bölüm II: Avrupa / Kuzey Amerika, Bölüm III: Hukuk Departmanı, Bölüm IV: Kalkınma politikası ve uluslararası organizasyonlar, Bölüm V: Avrupa dışı devletler, Bölüm VI: İdari, Mali İşler, Alt Hizmetler DDR Dışişleri Bakanlığı'nın ana alt bölümlerini oluşturmuştur (DDR Dışişleri Bakanlığı'nın yapısı için Bkz. Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten Hausmittellung, Strukturplan des Ministeriums für Auswärtige Angelegenheiten der DDR).

²⁷ Dış Ticaret Bakanlığı, 1950'de kurulan Dış Ticaret ve iç-Alman Ticaret Bakanlığı'nın (*Ministerium für Außenhandel und Innerdeutschen Handel MAI*) 1967'de Dış Ticaret Bakanlığı (*Ministerium für Außenwirtschaft*) ve 1973'te son isim değişikliği ile Dış Ticaret Bakanlığı (*Ministerium für Außenhandel*) olmuştur (Bkz. Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik 1949 – 1990; Rathmer, 2015, s. 31).

uluslararası alanda görünürlük kazanmasına katkıda bulunmuştur. 1972 yılında Batı Almanya ile imzalanan Temel Antlaşma sonrasında elde edilen diplomatik tanınma, Sovyetler Birliği'nin DDR üzerindeki doğrudan denetiminin biçimsel olarak zayıflamasına neden olmuştur. Bu dönemde Sovyet müdahalesi, yüksek yoğunluklu yönlendirmeden daha düşük yoğunluklu ve dolaylı bir denetim biçimine evrilmiştir. Bunun yanında 1970'lerin başında uluslararası olarak tanınana kadar, Doğu Almanya devleti henüz uluslararası olarak tanınmadığı ve bu bağlamda kendi adına hareket edemediği için dış politika temsilcisi ve aracı olarak Sovyetler Birliği'nin aktif desteğine olan ihtiyacı da azalmıştır.

Özellikle 1955–1972 yılları arasındaki uluslararası tanınma mücadelesi ve bunu izleyen 1972–1985 döneminde Üçüncü Dünya ülkeleriyle kurulan ilişkiler, DDR'nin dış politikada sınırlı da olsa kendi çıkarlarını gözeterek diplomatik girişimlerde bulunduğunu göstermektedir. Bu dönemler, ideolojik bağlılığın ötesine geçen pragmatik bir yaklaşımın benimsendiği, özellikle ekonomik iş birliği arayışlarının öne çıktığı bir döneme tekabül etmektedir. Dönemsel inceleme; DDR'nin dış politika araçlarını ve söylemlerini Soğuk Savaş'ın değişen koşullarına göre adapte etme çabası, onun pasif bir “uydu/piyon” olmanın ötesine geçerek belirli alanlarda etkinlik kazandığını ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler üyeliği ve AGİK sürecine katılım gibi gelişmeler, DDR'nin dış politikada sınırlı da olsa bir etki alanı yaratabildiğini göstermektedir. Ancak bu “özerklik” girişimlerinin, büyük ölçüde Sovyet dış politika öncelikleriyle uyumlu olduğu ve bu çerçevenin dışına taşmadığı da vurgulanmalıdır. 1970'li yılların ortalarından itibaren derinleşen ekonomik sorunlar, DDR'nin dış politikasında ideolojik ideallerden ziyade pragmatik çıkarları öne çıkarmasına ve reel bir politika izlemesine neden olmuştur. Özellikle enerji ve hammadde temini gibi konularda Üçüncü Dünya ülkeleriyle geliştirilen ilişkilerde ekonomik fayda öncelikli hâle gelmiştir. Aynı zamanda, Doğu Almanya yönetiminin 1970 sonrası dönemde Batı Almanya ile ilişkileri normalleştirme sürecine direnç göstermesi, 1985 sonrası Gorbaçov döneminde Sovyet reformlarına mesafeli yaklaşması ve reformlara karşı sert tutumu, dış politikada nihai önceliğin Sovyet çıkarlarından çok devletin ve SED rejiminin bekasının sağlanması olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda DDR, özellikle 1980'li yıllarda, resmi ideolojik (Marksist-Leninist) söylemini pratikte göz ardı eden, “çifte standartlı” bir dış politika çizgisi benimsemiştir.

Sonuç olarak, Doğu Almanya'nın dış politikasını tek bir boyutlu “uydu” ya da “egemen aktör” kategoriyeye indirgemek yerine, dönemsel farklılıklar ve bağımlılık-özerklik arasındaki karmaşık ilişkiyi göz önünde bulundurmak daha gerçekçi bir tablo sunmaktadır. Her ne kadar SSCB'nin yönlendirici etkisi belirleyici olmuşsa da DDR özellikle uluslararası tanınma arayışında, Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkilerde ve SED rejiminin bekasına yönelik çıkar odaklı politikalarda sınırlı da olsa kendi dış politika inisiyatifini kullanabilmiştir. Bu inisiyatif alanları, özellikle 1970'lerden itibaren belirginleşmiş; DDR'nin Sovyet dış politikasında “aktif küçük ortak” rolünü üstlenmesini de mümkün kılmıştır. Bu bağlamda DDR'nin dış politikası, Soğuk Savaş döneminde küçük devletlerin egemenlik ve hareket alanlarını anlamak açısından önemli ve öğretici bir örnek teşkil etmektedir.

Kaynakça

- Bollinger, S. (2004). *Das letzte Jahr der DDR. Zwischen Revolution und Selbstaufgabe*. Karl Dietz Verlag.
- Booz, R. M. (1995). *Hallsteinzeit: deutsche Aussenpolitik 1955-1972*. Bonn: Bouvier.
- Borowsky, P. (2002a). Die DDR in den sechziger Jahren. Zeiten des Wandels Deutschland 1961 – 1974, *Bundeszentrale für politische Bildung*, 258. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/izpb/zeiten-des-wandels-258/10105/die-ddr-in-den-sechziger-jahren/>
- Borowsky, P. (2002b). Die DDR zwischen Moskau und Bonn. Zeiten des Wandels Deutschland 1961 – 1974, *Bundeszentrale für politische Bildung*, 258. <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/izpb/zeiten-des-wandels-258/10117/die-ddr-zwischen-moskau-und-bonn/>
- Bruns, W. (1989). Die Außenpolitik der DDR. *Netzwerk Weltpolitik: Großmächte, Mittelmächte und Regionen und ihre Außenpolitik nach dem Zweiten Weltkrieg*. (Ed. W. Woyke). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Bulla, M. (1988). *Zur Aussenpolitik der DDR: Bestimmungsfaktoren-*

Schlüsselbegriffe-Institutionen und Entwicklungstendenzen. Ernst Knoth Verlag.

Bundesarchiv (1989). *Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der DDR-Bundesarchiv, SED, ZK, JIV2/2A/3225, Dokument Nr. 62: Gesprächsprotokoll zwischen Erich Honecker und Eduard Schewardnadse 9. Juni 1989*.

Bülül, A. (2021). Şansölye Angela Merkel dönemi Almanya'nın Orta Doğu politikası. *Nobel Bilimsel Eserler*.

Canşen, E. (2011). Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na doğru değişimin yan etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 79-111.

Carr, G. (1974). The use of sport in the German Democratic Republic for the promotion of national consciousness and international prestige. *Journal of Sport History*, 1(2), 123-136. Jstor, <https://www.jstor.org/stable/43609166>

Cerny-Werner, R. (2011). *Vatikanische Ostpolitik und die DDR*. V&R Unipress.

Childs, D. (1997). “East German foreign policy: the search for recognition and stability.” *International Journal*, 32 (2), *European Foreign Policies*, 334-351, Jstor, <https://www.jstor.org/stable/40200893>

DDR Anayasası (1974). *Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik vom 9. April 1968 in der Fassung vom 7. Oktober 1974*. <http://www.verfassungen.ch/de/ddr/ddr74.htm>

Deutscher Bundestag (1994). *Bericht des 1. Untersuchungsausschusses des 12. Deutschen Bundestages, Werkzeuge des SED-Regimes, Der Bereich Kommerzielle Koordinierung und Alexander Schalck-Golodkowski, Zur Sache 2/94*, Bonner Universitätsdruckerei.

Die Bundesregierung (1989). Honeckers “mutige” Vorhersage. *Artikel in der Bundesregierung*. <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/974430/766958/75f2c61766f3988422bc391b4111eb77/2016-01-29-chronik-freiheit-einheit-data.pdf?download=1> 04.12.2024.

Döring, H. J. (1999). “Es geht um unsere Existenz”: Die Politik der DDR gegenüber der Dritten Welt am Beispiel von Mosambik und Äthiopien. Ch. Links Verlag.

Eisele, U. (2013). Die Deutsche Demokratische Republik in den Vereinten Nationen 1973–1990. *Vereinte Nationen: German Review on the United Nations*, 61(6), 264-268.

Emmerling, I. (2013). *Die DDR und Chile (1960-1989): Außenpolitik, Außenhandel und Solidarität*. Ch. Links Verlag.

Erdmann, K. (1996). *Der gescheiterte Nationalstaat: die Interdependenz von Nations- und Geschichtsverständnis im politischen Bedingungsgefüge der DDR*. P. Lang Verlag, Vol. 301.

Faulenbach, B. (2003). Nur eine Fußnote der Weltgeschichte?: Die DDR im Kontext der Geschichte des 20. Jahrhunderts. *Bilanz und Perspektiven der DDR-Forschung* (Ed. R. Eppelmann, B. Faulenbach ve U. Mählert). Ferdinand Schöningh Verlag.

Faulenbach, B. (2015). „Fußnote der Weltgeschichte“, „sowjetische Satrapie“ oder „deutscher Sonderweg“? *Zur Interpretation der DDR und ihrer Geschichte. 1989 – von der Diktatur zur Demokratie in der DDR Beiträge vom 12. Häflingstreffen in Bützow* (Ed. F. Werner). Schwerin: Forum zur Aufarbeitung der DDR-Vergangenheit., <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/schwerin/11187.pdf>

Foitzik, J. (1990). Die sowjetische Militäradministration in Deutschland. Organisation und Wirkungsfelder in der SBZ 1945-1949. *APUZ B*, 11, 43-51.

Foitzik, J. (1999). *Sowjetische Militäradministration in Deutschland (SMAD) 1945-1949: Struktur und Funktion*. Akademie Verlag.

Fraude, A. (2006). Die Außenpolitik der DDR Thüringen: Landeszentrale für politische Bildung. https://www.lzt-thueringen.de/files/u__enpolitikderddrohnebilder.pdf

Fulbrook, M. (1995). *Anatomy of a Dictatorship: Inside the GDR, 1949-89*. Oxford University Press.

Fulbrook, M. (2000). *Interpretations of the two Germanies, 1945-1990*. Macmillan International Higher Education, Second Edition.

Gesetzblatt der Deutschen Demokratischen Republik 1949 – 1990. *Schriftenverzeichnis, Jahrgang 1973, Teil 1: ZB 20049a / Nr. 55 vom 6. Dezember 1973*, Das Bundesarchiv. http://www.bundesarchiv.de/findbuecher/sapmo/b_gblDDR/index.htm

Glaßner, G. J. (1989). *Die andere deutsche Republik: Gesellschaft und Politik in der DDR*. Westdeutscher Verlag.

- Graf, M. (2020). Drifting Westward? East Germany and Integrated Europe. In *European Socialist Regimes' Fateful Engagement with the West* (pp. 107-133). Routledge.
- Grundlagenvertrag (1972). Vertrag über die Grundlagen der Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik, 21. Dezember 1972. *100(0) Schlüssel Dokumente, zur Deutschen Geschichte im 20. Jahrhundert*. http://www.1000dokumente.de/pdf/dok_0023_gru_de.pdf 10.01.2025.
- Grundy, K. W. (1981). South Africa: Time running out. The report of the study commission on U.S. policy toward Southern Africa. *African Affairs*, 81, (325), 595–596
- Görtemaker, M. (2010). Zwang zur Koexistenz in den fünfziger Jahren. *Informationen zur politischen Bildung*, (245), 18-26. <http://www.bpb.de/izpb/10334/zwang-zur-koexistenz-in-den-fuenfziger-jahren?p=all>
- Hacker, J. (1982). Die Stellung der DDR gegenüber den westlichen Ländern. *Die Innere und äussere Lage der DDR, Studien zur Deutschlandfrage*, Band 6, Göttinger Arbeitskreis. (Ed. G. Brunner) Duncker & Humblot.
- Hertle, H. H. (1996). Der Fall der Mauer: die unbeabsichtigte Selbstauflosung des SED-Staates. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Hong, Y. S. (2015). Cold War Germany, the Third World, and the global humanitarian regime. Cambridge University Press.
- Horstmeier, C. H. (2001). Die Maus, die brüllte. Methoden der Anerkennungspolitik der DDR *Hallische Beiträge zur Zeitgeschichte*, Heft 9, http://www.histdata.uni-halle.de/texte/halbz/09_Horstmeier.pdf
- Horstmeier, C. H. (2005). Ostdeutsche Ohnmacht und widerwillige Hilfe durch Bruderstaaten. Die Anerkennungspolitik der DDR 1949-73. *Die DDR in Europa—zwischen Isolation und Öffnung* /Ed. H. Timmermann). Lit Verlag.
- Ide, R. (2014). “Die Mauer steht noch 50 und auch 100 Jahre”, Der große Irrtum von Erich Honecker. *Der Tagesspiegel*. <https://www.tagesspiegel.de/berlin/die-mauer-steht-noch-50-und-auch-100-jahre-der-grosse-irrtum-von-erich-honecker/9352568.html> 04.12.2024.
- Ivkina, N. V. (2024). The Problem of the GDR's Foreign Policy Identity in the Context of Initiatives in Africa in the 1960s-1980s. *Vestnik RUDN. International Relations*, 24(4), 534-544.
- Jacobsen, H. A. (1979). Drei Jahrzehnte Aussenpolitik der DDR: Bestimmungsfaktoren, Instrumente, Aktionsfelder. Oldenbourg Verlag.
- Judt, M. (2013). *Der Bereich Kommerzielle Koordinierung: das DDR-Wirtschaftsimperium des Alexander Schalck-Golodkowski: Mythos und Realität*. Ch. Links Verlag.
- Kellerhoff, S. F. (2008). War die DDR nur eine Fußnote der Geschichte? *Welt Zeitung*, 04.10.2008. https://www.welt.de/welt_print/article2527675/War-die-DDR-nur-eine-Fussnote-der-Geschichte.html
- Kelly, E. (2019). Performing diplomatic relations: Music and East German foreign policy in the Middle East during the late 1960s. *Journal of the American Musicological Society*, 72(2), 493-540.
- Kersey, H. R. (1981). The African Foreign Policy of the German Democratic Republic. Master of Arts (MA), Thesis, Political Science & Geography, Old Dominion University, DOI: 10.25777/sz6z-d534
- Kilian, W. (2001). Die Hallstein-Doktrin: Der diplomatische Krieg zwischen der BRD und der DDR 1955-1973: Aus den Akten der beiden deutschen Außenministerie. Duncker & Humblot.
- Klein, W. (1987). The role of the GDR in Comecon: some economic aspects. *The East German Economy* (Ed. I. Jeffries, M. Melzer ve E. Breuning). Croom Helm.
- Klüsener, E. (2021). *Representing Iran in East Germany: Ideology and the Media in the German Democratic Republic*. Bloomsbury Publishing.
- Krämer, R. ve Wallraf, W. (1991). DDR-Außenpolitik—Was bleibt? Versuch einer Bestandsaufnahme. *Deutsche Vereinigung: Probleme der Integration und der Identifikation* (Ed. B. Muszynski). Springer Fachmedien.
- Kregel, B. (1979). Außenpolitik und Systemstabilisierung in der DDR. Springer Fachmedien.
- Lapp, P. J. (1982). Der Ministerrat der DDR: Aufgaben, Arbeitsweise und Struktur der anderen deutschen Regierung (Vol. 49). Westdeutscher Verlag.
- Lemke, M. (2001). Die Außenbeziehungen der DDR (1949-1966). Prinzipien, Grundlagen, Zäsuren und Handlungsspielräume. *Die DDR und der Westen: transnationale Beziehungen 1949-1989*. (Ed. U. Pfeil). Ch. Links Verlag.
- Linz, J. J. (2008). Totaliter ve otoriter rejimler (Çev. Ergun Özbudun). Liberte Yayınları.
- Loth, W. (2000). Die Teilung der Welt: Geschichte des Kalten Krieges 1941-1955. Deutscher Taschenbuch-Verlag.
- Lovenduski, J. ve Woodall, J. (1987). Politics and society in Eastern Europe. Macmillan International Higher Education.
- Lutz, P. ve Willke, M. (1992). Die DDR und die Besetzung der Tschechoslowakei am 21. August 1968. *Aus Politik und Zeitgeschichte B*, 36, 26-34
- Lüthi, L. M. (2020). Cold Wars: Asia, the Middle East, Europe. Cambridge University Press.
- Mählert, U. (2009). Kleine Geschichte der DDR. CH Beck (Vol. 1275).
- Megas, A. (2015). Soviet Foreign Policy Towards East Germany. Springer International Publishing.
- Ministerium für Auswärtige Angelegenheiten Hausmittlung, Strukturplan des Ministeriums für Auswärtige Angelegenheiten der DDR. https://www.ifz-muenchen.de/fileadmin/user_upload/Forschung/AA/AA_Dokumente/091-ZD%20C_1990-06-18_Hausmitteilung%20AM%20Meckel.pdf
- Möbius, B. (2003). *Die liberale Nation: Deutschland zwischen nationaler Identität und multikultureller Gesellschaft*. Springer Fachmedien GmbH.
- Muth, I. (2001). Die DDR-Aussenpolitik 1949-1972: Inhalte, Strukturen, Mechanismen. Ch. Links Verlag, 2. Auflage.
- Müller, M. M. (2015). *A Spectre is Haunting Arabia: how the Germans brought their Communism to Yemen*. transcript Verlag.
- Müller, W. (2001). “Die DDR in der deutschen Geschichte.” *Aus Politik und Zeitgeschichte* Bundeszentrale für politische Bildung Band, 43-53. <http://www.bpb.de/geschichte/deutsche-einheit/deutsche-teilung-deutsche-einheit/43685/die-ddr-in-derdeutschen-geschichte?p=all>
- Neuner, G. (2000). “Ein neues Verhältnis zur Geschichte? Das DDR-Bild in Geschichtsbüchern der späten neunziger Jahre.” *Internationale Schulbuchforschung* Zehn Jahre nach der Wiedervereinigung – die DDR im Geschichtsbewußtsein der Deutschen (22) 4, 431-447, Jstor. <http://www.jstor.org/stable/43057201>
- Osterer, O. (2013). Das Israelbild in Tageszeitungen der DDR (Doctoral dissertation, LMU, München). https://edoc.ub.uni-muenchen.de/16472/1/Osterer_Oren.pdf
- Plassa, R. (2019). Außenpolitik, Die äußeren und inneren Faktoren der deutschen Wiedervereinigung. *Bundeszentrale für politische Bildung*, <https://www.bpb.de/system/files/pdf/D0V09E.pdf>
- Rathmer, M. (2015). Alexander Schalck-Golodkowski: Pragmatiker zwischen den Fronten. Epubli.
- Ritter, G. A. (2002). “Die DDR in der deutschen Geschichte.” *Vierteljahresheft Für Zeitgeschichte* (50) 2, 171-200. https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/2002_2_2_ritter.pdf
- Roberts, G. (2007). Stalin at the Tehran, Yalta, and Potsdam conferences. *Journal of Cold War Studies*, 9(4), 6-40. Jstor, <https://www.jstor.org/stable/26926079>
- SAPMO-BArch (1972). Stiftung Archiv der Parteien und Massenorganisationen der ehemaligen DDR im Bundesarchiv, DY 30/J IV 2/2A/1601, Bl. 1–36, Sitzung des Politbüros.
- Schattenberg, S., & Lehmann, M. (2014). Perestrojka und Glasnost. Informationen zur politischen Bildung, 323, 40-51.
- Schneider, E. (1994). Die politische Funktionselite der DDR: eine empirische Studie zur SED-Nomenklatura (Vol. 139). Westdeutscher Verlag.
- Scholtzseck, J. (2003). Die Aussenpolitik der DDR. Enzyklopadie deutscher Geschichte Band 69. Oldenbourg Verlag.
- Scholtzseck, J. (2005). Die DDR und Europa. *Die DDR in Europa: zwischen Isolation und Öffnung* (Ed. H. Timmermann). LIT Verlag.
- Schroeder, K. ve Deutz-Schröder, M. (2008). Soziales Paradies oder Stasi-Staat. Das DDR-Bild von Schülern-Ein Ost-West-Vergleich. Verlag Ernst Vögel.
- Schubert, K., Klein, M. ve Schubert-Klein (1997). Das Politiklexikon

(Vol. 4). Dietz.

Seidel, K. (1999). Protokoll der Arbeitsgemeinschaft Geschichte im Verband Internationale Politik und Völkerrecht e.V, Berlin.

Seidel, K. (2002). *Berlin-Bonner Balance: 20 Jahre deutsch-deutsche Beziehungen: Erinnerungen und Erkenntnisse eines Beteiligten*. Edition Ost im Verlag Das neue Berlin.

Siebs, B. E. (1999). Die Außenpolitik der DDR 1976-1989, Strategien und Grenzen. Ferdinand Schöningh.

Siegler, H. (Ed.). (1971). *Dokumentation zur Deutschlandfrage*. Siegler.

Shafie, G. (2019). "Beziehung zwischen dem Iran und der DDR · Keine Liebesheirat", Qantara. <https://qantara.de/artikel/beziehung-zwischen-dem-iran-und-der-ddr-keine-liebesheirat>

Spanger, H. ve L. Brock (1987). Die beiden deutschen Staaten in der Dritten Welt: Die Entwicklungspolitik der DDR—eine Herausforderung für die Bundesrepublik Deutschland? West Deutscher Verlag.

Steiner, A. (2006). Überholen ohne einzuholen: die DDR-Wirtschaft als Fussnote der deutschen Geschichte? Ch. Links Verlag.

Strenk, A. (1980). Diplomats in track suits: the role of sports in the foreign policy of the German Democratic Republic. *Journal of Sport and Social Issues*, 4(1), 34-45. <https://doi.org/10.1177/019372358000400103>

Storkmann, K. (2012). Geheime Solidarität: Militärbeziehungen und Militärhilfen der DDR in die 'Dritte Welt'. Ch. Links Verlag.

Study Commission on US Policy toward Southern Africa (US). (1984). *South Africa/time Running Out*. Constitutional Rights Foundation.

Wentker, H. (2007). Außenpolitik in engen Grenzen: Die DDR im internationalen System 1949-1989. Veröffentlichungen zur SBZ-/DDR-Forschung im Institut für Zeitgeschichte. Oldenbourg Verlag.

Wenzke, R. (2010). The role and activities of the SED, the East German State and its military during the "Prague Spring" of 1968, *The Prague Spring and the Warsaw Pact invasion of Czechoslovakia, 1968: forty years later*. (Stolarik, M. M. Ed.). Bolchazy-Carducci Publishers.

Winrow, G. M. (1990). The foreign policy of the GDR in Africa. Cambridge University Press.

Wolle, S. (1998). Die heile Welt der Diktatur: Alltag und Herrschaft in der DDR 1971-1989. Ch. Links Verlag.

Zamperini, V. (2014). Die DDR in den 1970er und 1980er Jahren: Suche nach einer eigenen Außenpolitik im Schatten Moskaus. Deutschlandarchiv. <https://www.bpb.de/themen/deutschlandarchiv/179837/die-ddr-in-den-1970er-und-1980er-jahren-suche-nach-einer-eigenen-aussenpolitik-im-schatten-moskaus/> 14.12.2024

Extended Abstract

This article examines the foreign policy of the German Democratic Republic (GDR) between 1949 and 1990 by critically analyzing the structural, ideological, and strategic foundations of its international relations. The study is organized into four chronological periods: Isolation and Founding Years (1949–1960), Struggle for International Recognition (1961–1972), International Integration and Pragmatism (1972–1985), and the Gorbachev Effect and the Beginning of the End (1985–1990). Each period is analyzed in terms of the GDR's strategic goals, its maneuvering capacity in the international arena, and the influence of the Soviet Union.

A central question addressed in this article is whether the GDR possessed genuine agency in its foreign policy or whether it acted merely as a satellite of the Soviet Union. Western-centered historiography has frequently depicted the GDR as a subordinate actor lacking autonomy, labeling it a "puppet state" of the USSR. While the ideological, military, and economic dependence of the GDR on the Soviet Union is undeniable, this study reveals that, at certain historical junctures, the GDR successfully carved out limited but significant spaces for autonomous diplomatic initiatives, especially in the Global South.

During the early years of its existence, the GDR was internationally isolated and lacked widespread recognition due to the Hallstein Doctrine, which was implemented by the Federal Republic of Germany (FRG). Nevertheless, the GDR attempted to circumvent this diplomatic blockade by actively supporting anti-imperialist and national liberation movements in Asia, Africa, and Latin America. These efforts were

framed under the principles of socialist internationalism and anti-colonial solidarity, often coordinated through the Solidarity Committee. While this foreign policy stance was ideologically motivated, it also served the strategic goal of breaking international isolation and gaining legitimacy, particularly among non-aligned states.

The article places particular emphasis on the GDR's diplomatic outreach to Third World countries. While often seen as an extension of Soviet foreign policy, evidence indicates that the GDR operated with relative independence in these contexts. By providing economic, military, educational, and cultural support to various liberation movements and newly decolonized states, the GDR aimed to present itself as a credible socialist alternative to the FRG. This pragmatic approach also aimed to secure access to vital raw materials, especially during the economic crises of the 1970s and 1980s, when the GDR faced significant trade imbalances and technological deficits.

The study also re-evaluates the GDR's constitutional and ideological commitments. Article 6 of the 1974 GDR Constitution outlines the foreign policy principles of peaceful coexistence, socialist internationalism, and anti-imperialist solidarity. However, this article argues that these principles were not always consistently applied. On several occasions—such as the GDR's relationship with the Shah's regime in Iran or its hesitation to support the Chilean left following the 1973 coup by Pinochet—economic and strategic interests took precedence over ideological solidarity. This contradiction demonstrates the extent to which the GDR's foreign policy was shaped not solely by Marxist-Leninist doctrine but also by the practical imperatives of state survival.

Another key aspect of the article is the relationship between the GDR and the Soviet Union, especially regarding decision-making independence. The article highlights the asymmetrical nature of the Soviet-East German relationship, where the USSR served as both protector and enforcer of ideological conformity. However, documents and testimonies—such as those of Karl Seidel—show that the GDR did not always follow Moscow's lead. In some cases, the SED leadership deliberately kept information from the Soviets or acted independently, particularly in African affairs. The article describes this dynamic as a "conditional autonomy," influenced by changing geopolitical factors and the personal choices of SED leaders like Walter Ulbricht and Erich Honecker.

The GDR's diplomatic breakthrough occurred with the 1972 Basic Treaty (Grundlagenvertrag) signed with the FRG, marking a turning point in its international recognition. The treaty, along with the GDR's accession to the United Nations in 1973 and participation in the Helsinki Conference (CSCE), significantly boosted the country's international visibility and prestige. However, these achievements did not lead to lasting legitimacy among its own people, nor did they reduce the structural dependence on the Soviet Union.

The final period discussed in the article is defined by the Gorbachev era and the eventual collapse of the Eastern Bloc. While the USSR implemented reforms through perestroika and glasnost, the SED leadership stayed inflexible and resistant to change. Honecker's refusal to adopt reformist trends—both domestically and internationally—ultimately alienated the GDR from its Soviet supporter. The article explains how the suspension of the Brezhnev Doctrine in 1986 effectively removed the Soviet security guarantee that had long protected the SED regime, speeding up its collapse. The fall of the Berlin Wall in November 1989 and Germany's reunification in 1990 signaled the definitive end of the GDR.

In conclusion, this article challenges the simplistic view of the GDR as a passive client state by revealing its selective agency, especially in the Global South. While the overall influence of the Soviet Union cannot be denied, the GDR demonstrated a form of "constrained sovereignty" that allowed it to act pragmatically and pursue its interests within the limits of the Cold War bipolar structure. The GDR's foreign policy was therefore a complex mix of ideological commitments, geopolitical constraints, and practical calculations. This nuanced view helps create a more balanced history of East German international relations and provides a valuable case study on the foreign policy behavior of ideologically driven yet structurally dependent states.